

PREGÀRIES A L'OMBRA

TONI BADA ERTA / TUTOR: ESTEVE FEDERICO

2n BATXILLERAT E / 2014-2015 / ESCOLA PIA SANTA ANNA

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	2
2. HIPÒTESIS I OBJECTIUS	3
3. METODOLOGIA	4
4. CONTEXT HISTÒRIC	5
4. 1. La Segona República	5
4. 2. La Guerra Civil Espanyola	7
4. 3. Mataró a la Segona República i la Guerra Civil	10
4. 3. 1. Mataró durant la Segona República	10
4. 3. 2. Mataró durant la Guerra Civil	13
5. L'ANTICLERICALISME	20
5. 1. La persecució religiosa	23
5. 2. La violència contra l'Església mataronina durant la Guerra	24
6. L'ESGLÉSIA I ELS GOVERNS	41
7. L'ESGLÉSIA A LES CATACUMBES	46
7. 1. La clandestinitat religiosa a Mataró	47
7. 1. 1. El grup de socors catòlic clandestí	47
7. 1. 2. L'Ajuntament i el Comitè	48
7. 1. 3. La presó	49
7. 1. 4. La vila	54
7. 1. 5. Cal Bonminyó de la família Nonell	67
7. 1. 6. El cas dels Salesians	70
8. CONCLUSIONS	72
9. NOTES	74
10. BIBLIOGRAFIA	76
11. NETGRAFIA	77

1. INTRODUCCIÓ

Quan vaig començar el treball pensava que si la temàtica m'agradava, el faria amb més passió i podria sorgir una feina realment interessant. Amb la voluntat de moure'm en un àmbit que m'agradés, vaig escollir el tema de l'Església clandestina durant els fets de la guerra civil. Així doncs, aquest estudi reuneix dos interessos meus, la història i la religió. Aquest era un tema desconegut, sobretot si es tractava amb precisió, per tant, vaig escollir la propera localitat de Mataró com a lloc d'estudi.

Amb l'esclat de la guerra civil, va començar un període ple d'incidents anticlericals i una repressió contra l'Església gairebé contínua. Per entendre aquests successos que es van desencadenar a partir de l'esclat de la revolta, el treball ens narra l'origen d'aquest anticlericalisme i ens situa en un context històric que ens fa comprendre la realitat que es vivia.

Mataró no va ser una excepció de la esmentada repressió. En aquest ambient, el clergat d'aquesta població va veure la necessitat de restar ocultat. No obstant això, els religiosos necessitaven realitzar el culte catòlic. D'aquesta manera, es va iniciar una activitat religiosa clandestina.

Aquesta localitat, on està centrat l'estudi, presenta una multitud de casos i exemples d'aquesta clandestinitat. El culte catòlic va ser realitzat fins i tot a la presó. Moltes de les ocasions en que es van realitzar Sagraments i Eucaristies en domicilis particulars també estan documentades en el treball. Mitjançant textos i relats de l'època, l'entrevista a testimonis i a partir de tots els exemples de pràctica clandestina, aquest treball descriu com el clergat mataroní pregava a l'ombra, és a dir, ocult. Aquesta descripció conté els noms dels capellans i religiosos, dates, xifres i en la majoria d'ocasions, hi ha transcrits els textos dels documents originals d'on s'ha obtingut la informació.

Hi va haver elements que van influir de manera més directa o indirecta en el fet que els sacerdots poguessin realitzar la seva tasca o d'altra banda, trobessin més dificultats en dur-la a terme. Amb l'objectiu de fer un treball detallat, en l'estudi hi ha descrits aquests elements. Uns dels exemples més clars són l'Ajuntament i el Comitè Antifeixista.

Aquest és un treball que recull informació sobre el culte al Senyor durant la guerra civil a Mataró i, de fet, un senzill fragment de la complexa història d'aquesta població.

2. HIPÒTESIS I OBJECTIUS

He iniciat aquest treball sobre la clandestinitat religiosa a Mataró durant la guerra civil amb un seguit d'hipòtesis. Mitjançant la part pràctica i la recerca en aquest tema, posaré a prova aquestes afirmacions i redactaré unes conclusions al final de l'estudi.

He redactat tres hipòtesis a partir de les quals es desenvoluparà el treball. Aquestes són:

- A) El culte catòlic era realitzat d'amagat en cases i domicilis particulars.
- B) L'ofici religiós es va arribar a realitzar de manera regular.
- C) Les celebracions eucarístiques que es van poder fer van ser mínimes.

No hi ha dubte que alguna comunió sí que es va fer, per tant, també desenvoluparé aquest estudi al voltant de la següent pregunta:

Com es duïen a terme les tasques religioses i/o pastorals durant la guerra civil a Mataró?

Al final del treball, vull tenir el coneixement i la recerca per respondre aquesta pregunta. Així doncs, estudiaré els factors i els elements que van condicionar la tasca religiosa del clergat mataroní.

Principalment pretenc desenvolupar aquest treball mitjançant la recerca i la lectura de documentació de l'època, consultant estudis realitzats i entrevistant a testimonis dels fets.

3. METODOLOGIA

A l'inici del treball, vaig trobar més adient mullar-me de coneixements referents al tema de l'estudi. Així doncs, vaig començar el treball llegint apartats de llibres sobre la Guerra, navegant per la xarxa i desant tota aquella informació que requeria futura atenció. Més endavant, ja vaig llegir projectes més específics sobre Mataró i la Guerra en aquesta localitat. En aquesta línia el meu referent principal va ser el llibre de l'autora que vaig visitar, Margarida Colomer, anomenat *La Guerra Civil a Mataró, 1936-1939*.

Després d'haver estat "impregnat d'història" mitjançant la lectura, vaig obrir uns documents per iniciar la redacció del treball. Vaig veure convenient començar per un context històric, mitjançant el qual, descrigués el temps on estava centrat l'estudi. Un cop ambientat en l'època i el moment en que es centra el treball, vaig anar descrivint elements relacionats amb l'objecte d'estudi. Són exemples d'aquests elements l'Església i l'anticlericalisme. En aquest àmbit, les converses amb membres del Museu Arxiu Santa Maria de Mataró em van ser de gran ajuda.

La recerca i el treball de camp que em van permetre refutar o verificar les hipòtesis, va ser la part que vaig gaudir més així com la més entretinguda. Aquesta es va basar primer de tot en la lectura de manuscrits de personalitats mataronines en temps de guerra i posteriorment, en entrevistes a testimonis dels fets ocorreguts. Cal destacar que algunes obres ja publicades per altres autors, com el llibre de Mn. Salvador Nonell i Bru, *El Dr. José Samsó Elías y su tiempo*, llegides des del punt de vista que requereix el meu treball, es converteixen en autèntiques fonts que posaven a prova les meves hipòtesis. Per tant, vaig redactar els episodis sobre la clandestinitat religiosa a la ciutat intercalant les meves "troballes" amb la informació dels llibres corresponents.

Altres fonts d'especial importància van ser articles de diaris antics i escrits originaris d'algunes personalitats del moment. El mètode per treballar amb aquests articles consistia, en primer lloc, en fotografiar-los per la posterior lectura amb l'ordinador. La meva referència principal per buscar documents va ser el Museu Arxiu Santa Maria de Mataró, on vaig rebre una agraïda atenció i ajuda.

Cal destacar que al llarg del treball he anat citant les fonts d'informació i l'origen de destacats textos extrets de projectes passats mitjançant notes. També he procurat acompanyar la informació amb les imatges que he cregut que representaven millor les paraules i els moments, ja que aquestes també són veritables documents històrics.

4. CONTEXT HISTÒRIC

En el context històric queden recollides totes aquelles circumstàncies que envolten uns fets històrics. D'aquesta manera, en aquest apartat trobarem exposat el context, tant l'anterior com el que es desenvolupa paral·lel a l'objecte d'estudi. Els successos històrics que precedeixen l'època de guerra que he treballat, ens serveixen per entendre, per exemple, les arrels del conflicte anticlerical presentat en aquest estudi. Els precedents de l'època d'estudi comencen al naixement de la Segona República i el context arribarà fins la Guerra Civil. Cal destacar que la descripció històrica avança des d'una perspectiva molt general, fins a una descripció detallada dels successos ocorreguts a Mataró.

4.1. La Segona República

L'Estat espanyol travessava un període de crisi que provocà que el rei Alfons XIII deixés de donar suport a la dictadura de Primo de Rivera. Així doncs, Miguel Primo de Rivera va dimitir al gener de 1930. El 1931 es van convocar eleccions municipals el 12 d'abril i van donar la victòria a les candidatures republicanes. Alfons XIII es va exiliar i es va formar un govern provisional que proclamà la Segona República el 14 d'abril. Amb el inici de la República el 14 d'abril de 1931 es tancava el període de la Restauració i s'iniciava una etapa de reformes.¹

Alcalá Zamora fou l'encarregat de presidir la República. El nou govern era format per partits que havien signat el Pacte de Sant Sebastià, és a dir, partits republicans. La seva presidència va recaure sobre Manuel Azaña Díaz.

Les Corts constituents van elaborar la Constitució de 1931 que implantava un règim democràtic però imposava un estat laic. La Constitució va ser votada i aprovada el 9 de desembre de 1931.²

Al començament, l'Església catòlica va acceptar el nou ordre. No obstant això, la publicació de la carta pastoral del cardenal Pedro Segura, el 1 de maig de 1931, va marcar la primera discrepància entre Estat i Església, ja que constituïa un atac directe contra la República. El motiu pel qual el nou règim va fer fallida des del primer moment va ser per no voler establir un possible diàleg amb l'Església, institució que en diverses ocasions va mostrar la seva voluntat d'iniciar-lo.

Les discrepàncies més importants van començar amb l'aprovació de la Constitució, un text que marcava un cop dur per a la institució eclesiàstica i que es considerà un atac directe vers ella. Aquestes discrepàncies van marcar el progressiu deteriorament de les relacions entre el govern i l'Església.

L'ambient era tens i es van produir tant incidents d'origen anticlerical, com conspiracions contra la República. Són exemples d'aquests moviments insurreccionals, la crema d'alguns edificis vinculats a la religió el 11 de maig com el convent dels jesuïtes del carrer de la Flor a Madrid i els moviments violents que van succeir davant el Centre Monàrquic el dia 10 del mateix mes també a Madrid.

Malgrat que a principis de maig hi va haver incidents antireligiosos a diversos punts d'Espanya amb la crema de més d'un centenar d'edificis eclesiàstics, a Catalunya no van existir incidents.

Entre 1931 i 1933 va haver l'anomenat bienni reformista. Van ser dos anys en els quals el govern d'Azaña va iniciar un projecte de reformes que pretenia convertir Espanya en un país modern, democràtic i laic. Malgrat això, van aparèixer grups contraris a les reformes, com les altes jerarquies de l'Església. Al setembre de 1933, per culpa de la crisi econòmica i la impopularitat del govern, Azaña dimiteix i es convoquen eleccions.

Aquestes eleccions van ser guanyades pel centredreta i el Partit Radical de Lerroux presidí el govern amb el suport de la CEDA (Confederació Espanyola de Dretes Autònomes). Va haver una etapa, el bienni conservador, en la qual es van paralitzar les reformes iniciades a l'etapa anterior.

L'arribada de ministres de la CEDA al govern no va causar un bon efecte als partits d'esquerra, que van decidir obtenir el poder de manera no democràtica i això provocà la revolució d'octubre de 1934. La revolució va tenir èxit a Astúries, on els obrers van ocupar la conca minera, malgrat que el general Franco va aixafar la revolta. A Catalunya, Luís Companys va proclamar la República catalana dins la República espanyola, però el moviment es va aixafar i els líders es van convertir en presos polítics. Malgrat que el moviment fracassés, es va generar una oposició política contra industrials, propietaris agrícoles, la dreta política, l'Església i les forces de l'Estat. La revolució va interrompre els intents de diàleg amb Roma i l'objectiu de suavitzar l'actitud anticlerical es va convertir en paper mullat.

Un cop sufocada la insurrecció, el govern va entrar en crisi. Les diferències ideològiques i la corrupció del Partit Radical van marcar el final del govern de coalició i es convocaren eleccions per al febrer de 1936.

L'esquerra es presentà a les eleccions unida en el Front Popular i a la dreta van guanyar força els líders extremistes Calvo Sotelo i José Antonio Primo de Rivera, líder del partit feixista Falange Espanyola. El Front Popular va guanyar les eleccions i el nou govern va reprendre les reformes i va alliberar els presos de la revolució d'octubre. Alcalá Zamora va ser substituït per Azaña com a president de la República.³

La crispació augmentava al carrer amb l'aparició de vagues, crema d'esglésies i enfrontaments armats entre falangistes i obrers.

En aquest context, uns pistolers de la dreta van assassinar el tinent Castillo, home d'esquerres, el 12 de juliol de 1936. El dia següent, companys del tinent Castillo van assassinar Calvo Sotelo, líder de la dreta. Aquest esdeveniment va causar l'alçament de tropes franquistes al nord de l'Àfrica el 17 de juliol de 1936, encapçalades per Franco.

4.2. La Guerra Civil Espanyola

L'Església, l'exèrcit, partits carlistes, monàrquics, conservadors i falangistes van donar suport al cop d'estat que no va enderrocar ràpidament el govern del Front Popular i Espanya es dividí en dues zones.

La zona dels insurrectes o nacionals ocupava la major part de les dues Castelles, Galícia, Càceres, part de l'Andalusia occidental, les balears (excepte Menorca), Navarra i les Canàries. Els colpistes crearen a Burgos la Junta de Defensa Nacional que unificava el comandament i creava una entitat política. S'anomenà Franco cap del govern i es van agrupar les forces polítiques que donaven suport als insurrectes en un únic partit, la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS).⁴ En aquesta zona no van haver persecucions fruit de les creences catòliques de les persones i no es va atemptar contra les institucions eclesiàstiques.

Els republicans van controlar gran part de l'Aragó, Catalunya, la zona de llevant, el nord d'Espanya tret de Navarra, Madrid i gairebé tota Andalusia. Van organitzar milícies populars mal coordinades i van crear l'exèrcit popular, militarment poc efectiu.

A la zona republicana s'acusava a l'Església de participar en la conspiració del cop d'Estat. Van ser contínues les detencions, les represàlies, registres de domicilis i els assassinats de sacerdots, religiosos o afins a la religió catòlica.

El paper internacional en el conflicte va adoptar varies posicions. El Regne Unit i França signen un acord de no- intervenció, malgrat que no es va respectar i aparegueren les Brigades Internacionals que representaven la lluita contra el feixisme. L' URSS va finançar la República i els rebels van rebre ajuda de la Itàlia feixista i de l'Alemanya nazi.

Amb l'ajuda feixista, les tropes del Marroc van avançar des de l'Andalusia occidental fins Extremadura i Toledo. L'ofensiva sobre Madrid s'inicià la tardor de 1936 i va fer que el govern abandonés la capital. L'ajuda exterior va evitar que els rebels prenguessin Madrid i aquests van ser derrotats a les batalles de Jarama (febrer de 1937) i Guadalajara (març de 1937).⁵

Al llarg de l'estiu de 1937, va existir l'etapa més dura pels catòlics. Va ser l'etapa en que més intensament es perseguí l'Església.

Amb la derrota en l'objectiu de prendre la capital, l'exèrcit de Franco es va concentrar en el front del nord. Entre l'abril i l'octubre de 1937 els nacionals van aconseguir prendre el País Basc i els atacs dels republicans a Belchite (Saragossa) i a Brunete (Madrid) no van aconseguir victòries.

A mesura que els nacionals anaven avançant sobre el territori, més esglésies s'obrien al culte i de nou les manifestacions religioses públiques tornaven a la pràctica.

A finals de 1937 l'exèrcit nacional va ocupar Terol i es dirigí cap a l'est tot aïllant la Catalunya republicana. Les tropes republicanes van atacar per la rereguarda a l'exèrcit franquista en la batalla de l'Ebre, que durà tres mesos i va afeblir els republicans.

Entre la tardor de 1938 i la primavera del 1939 la República va ser derrotada. Gairebé sense oposició, els nacionals van avançar per Catalunya i van prendre Barcelona al gener de 1939. Al març d'aquell any, les tropes franquistes van entrar a Madrid i la guerra es va donar per finalitzada. El 28 de març els nacionals entren a Madrid tot restaurant el culte a la capital i el 1 d'abril es donava per acabada la guerra.⁶

Les següents imatges mostren l'evolució de la guerra i les principals batalles:⁷

Juliol de 1937

Octubre de 1937

Agost de 1938

Febrer de 1939

4.3. Mataró a la Segona República i la Guerra Civil

4. 3. 1. Mataró durant la Segona República

El 12 d'abril de 1931 es van celebrar eleccions a tot l'Estat i les forces republicanes van obtenir la victòria. Mataró no va ser una excepció. Les forces republicanes es van unir per presentar una candidatura comuna, la *Coalición Republicano Socialista*. Aquesta candidatura englobava tres sectors republicans: el Centre Republicà Federal, adherit a ERC (Esquerra Republicana per Catalunya), l'Agrupació Socialista de Mataró, afiliada al PSOE, i Acció Catalana Republicana. La CNT (Confederació Nacional del Treball) va donar suport a la coalició republicana i masses de sectors obrers també van acudir a les urnes.⁸ Tot plegat fa que tant a Mataró com a la resta d'Espanya guanyin les candidatures republicanes.

Els representants de la coalició republicana a Mataró van ser: Jaume Comas, dels socialistes, J. Recorder, d'Acció Catalana i Rossetti, del Centre Republicà Federal (ERC). Aquests tres personatges, que havien estat escollits per una minoria, van ser regidors de l'Ajuntament de Mataró però la seva intervenció dins de l'Ajuntament va ser nul·la pel temor a causa un conflicte. Finalment es va constituir un Ajuntament amb l'exclusió dels tres regidors. D'altra banda, el primer alcalde de la Mataró republicana va ser Josep Abril i Argemí, d' ERC.⁹

A Mataró, la notícia dels fets a la ciutat de Madrid, el maig de 1931, van causar gran alarma i ansietat. Molts alumnes dels col·legis religiosos van ser recollits per les seves famílies. Es va avisar el Dr. Samsó que no sortís de la Rectoria, però no en va fer cas, i a la tarda, va realitzar el seu ofici. Mentrestant, no es deixaven de sentir crits i amenaces sobre realitzar cremes i acabar amb l'Església. Malgrat això, els primers dies de maig van passar de llarg sense incidències a Mataró ni a Catalunya.

Els primers dies es van prendre algunes mesures com la no assistència de l'Ajuntament als actes religiosos i la retirada dels símbols religiosos i monàrquics que existien a l'Ajuntament. Entre altres mesures, també es va decidir suspendre la realització d'actes religiosos a la via pública i s'acordà canviar el nom de carrers i celebracions. D'aquesta manera la Festa de Les Santes es passà a dir Festa Major.

Així doncs, les processons no es realitzaven, a excepció dels tres tombs de 1932. No obstant això, hi havia gent que decorava els balcons com si s'anessin a realitzar.

Un altre aspecte de les mesures de caràcter religiós de l'Ajuntament va ser el de l'ensenyança. La llei de Congregacions prohibia que els religiosos es dediquessin a l'ensenyança però a Mataró l'extensió de l'ensenyança religiosa era tan gran, que en cas de ser eliminada, molts alumnes es quedarien sense plaça escolar. Malgrat tot, la situació es va resoldre amb la creació d'unes "mútues escolars" dirigides pels pares dels alumnes.

L'administració republicana havia creat un cert clima laic en la població mataronina i aquest es va fer present en l'incident dels tres tombs de Mataró el 17 de gener de 1932. Van haver discussions sobre anular l'acte religiós i un cop començat, part dels presents a l'acte públic pretenien aturar-lo. Els aldarulls es van acabar quan els integrants de l'acte es van refugiar a l'església, però el ressò del moviment va arribar a l'Ajuntament, tot i que no va comportar canvis administratius.

Altar de les ànimes de Santa Maria incendiats durant els fets d'octubre, 1934. La guerra civil a Mataró, 1936-1939 (Barcelona 2006).

A l'Ajuntament de Mataró hi aniran augmentant progressivament les discrepàncies internes. Després d'un acord electoral a l'abril de 1931, els diferents criteris de realització de tasques, l'ordre de prioritats i els mitjans per dur-les a terme afavoriran les discussions internes i la fragmentació continua de la unitat republicana- socialista.

Les eleccions del novembre de 1933 donen la victòria a tot el país al centre- dreta. A Mataró, els regidors d' AC i l'alcalde dimiteixen i a les properes eleccions en surt victoriosa una nova administració de centre- dreta, amb Llavina d'alcalde. El nou govern va afavorir els interessos conservadors i va ignorar decisions preses durant l'etapa política anterior. Així doncs, es va ignorar la Llei de Congregacions i es continuà l'ensenyança religiosa.¹⁰

Catalunya es va diferenciar de la resta del país en les eleccions municipals del gener de 1934, ja que va guanyar ERC i es va consolidar de nou l'aliança republicana-socialista, mentre que a l'Estat espanyol seguien al poder el grup de centre- dreta. La nova orientació política va estar precedida de canvis a l'Ajuntament com l'arribada d'un nou alcalde, Salvador Cruixent.

Coneguda la possibilitat de que Alcalá Zamora donés entrada al Govern a ministres de la CEDA, s'escamparà el descontent i es desenvoluparà un ambient revolucionari a principis d'octubre. El 4 d'octubre a Mataró s'inicià una vaga general que va durar diversos dies. També es va donar una ordre prohibint la sortida de la població i s'efectuaren registres en alguns locals (esglésies, Centre Tradicionalista, Centre Radical, ...).

El 5 d'octubre, possiblement un grup de la FAI (Fundació Anarquista Ibèrica), inicià un foc a la Basílica de Santa Maria, tot i que serà un intent fracassat i els participants seran detinguts. Mataró no és una excepció de tot Catalunya i amb l'arribada de notícies del president Companys, es proclama l'Estat Català tot hissant la bandera de l'Estat. Coneguda la declaració de l'Estat de Guerra des de Madrid, es formen grups de defensa, però amb poc temps els militars fan que els grups de defensa es rendeixin, tot començant un període de repressió.

L'Ajuntament serà destituït i es formarà una Comissió Gestora que administrarà l'Ajuntament fins les pròximes eleccions al febrer de 1936.

Les eleccions del 16 de febrer donen la victòria al Front Popular, una gran coalició de partits d'esquerra. A Mataró les eleccions es realitzaran sense incidències i obtindran la victòria les esquerres unides en una àmplia coalició. El nou Ajuntament format per socialistes i regidors d' ERC reiniciarà el programa de reformes sempre amb l'oposició del sector dretà.

4. 3. 2. Mataró durant la Guerra Civil

El descontentament d'un sector conservador de la població i l'assassinat de Calvo Sotelo van provocar l'aixecament militar que començà el 17 de juliol de 1936 al Marroc i el dia 18 va arribar a la península.

A Mataró la notícia de l'alçament va arribar el dia 18 de juliol per la ràdio i de manera confusa. El vespre d'aquell dissabte dia 18, la CNT- FAI junt amb líders republicans com Joan Peiró es van mobilitzar i van anar a l'Ajuntament per preparar la defensa d'un possible atac militar. Aquella mateixa nit, la policia de la Generalitat, cercant armes, practica registres en diversos llocs, un dels quals va ser la Rectoria de Santa Maria.¹¹

Paral·lelament, Julio Dufóo Borrego, coronel en cap de la caserna, va demanar parlar amb l'alcalde Cruixent (ERC). A la reunió, els militars van expressar a l'alcalde i a les restants forces polítiques la voluntat de mantenir-se fidels a la República. Els militars van assegurar que no es produiria cap alçament armat. Els responsables de l'Ajuntament van confiar en les paraules del militar, però l'endemà la ciutat es va aixecar presa pels soldats. A primera hora del matí, la guarnició del 8è regiment d'artilleria lleugera de Mataró sota la direcció del Comandant Álvarez- Buhilla va prendre la ciutat. Els insurrectes van ocupar-la tot declarant l'estat de guerra.

Organitzacions polítiques i sindicats preparaven l'atac per prendre la ciutat als insurrectes però no va ser del tot necessari degut a les notícies que van arribar de Barcelona. Al vespre del dia 19 de juliol el general Goded es va rendir a la capital catalana, esdeveniment que significà el final per a les tropes del coronel Dufóo. Quan l'alcalde va retornar a l'Ajuntament va demanar per telèfon a la Comandància dels Carrabiners d'Arenys de Mar que vinguessin a auxiliar la ciutat. Aquella nit van arribar a la ciutat amb la intenció de restablir l'ordre.

Un cop Barcelona es va rendir, es van detenir els militars a la caserna. El dilluns dia 20 van enviar els oficials al vaixell presó Uruguay de Barcelona i els altres soldats es van deixar en llibertat. Els presos van restar detinguts a la presó fins el dia del judici realitzat a Barcelona entre el 26 d'octubre i el 2 de novembre.

Un cop es va donar per finalitzat l'aixecament a Mataró, es va donar com a prioritat la intervenció en regions on sí que hagués triomfat la insurrecció. En aquesta línia, el dia 20 de juliol, es va formar el Comitè de Salut Pública o Comitè local Antifeixista, un òrgan format per dirigents polítics i sindicals destinats a controlar la ciutat. El Comitè

va quedar sota direcció de Salvador Cruixent i Rovira (ERC) i la representació més nombrosa corresponia als anarcosindicalistes, amb nou representats. Les funcions d'aquest comitè local eren dictades des del Comitè Central Antifeixista de Catalunya.

El 22 de juliol surt per darrera vegada el *Diari de Mataró*, intervingut pel Comitè i redactat per periodistes afiliats al nou règim. El següent dia apareix el diari *Llibertat*, substituint el *Diari de Mataró*, que va ser requisat pel Comitè Local de Salut Pública. El nou diari va ser l'òrgan d'informació del Comitè.

Al cap d'uns dies, els militars responsables de l'aixecament van ser jutjats per un Tribunal Popular. En els interrogatoris els acusats deien que es limitaven a complir ordres i que no sabien res de la rebel·lió i que havien estat enganyats. Malgrat això, alguns militars com Francisco Álvarez- Buhilla o Julio Dufóo Borrego van rebre la pena de mort.¹²

Durant els primers dies de la revolta hi van haver escorcolls i detencions de persones importants de la dreta, pertanyents a la CEDA, a la Lliga o als carlins. La repressió a Mataró anava dirigida a persones pertanyents al vell ordre, membres de la burgesia industrial i militants de la Lliga.

En la primera etapa de la Guerra Civil, una de les màximes prioritats va ser organitzar un exèrcit de voluntaris per afrontar l'alçament militar en zones de la República on sí que havia triomfat el pronunciament. Aquesta iniciativa la va prendre el Comitè de Milícies, òrgan que va gestionar l'organització del nou exèrcit. De les diverses llesves que es van fer van sortir algunes columnes com la Columna Malatesta, destinada al front d'Aragó. A Mataró la CNT era la majoritària dins la Columna.

Milicians de la columna Malatesta, organitzada per la CNT- FAI, al front d'Aragó, 1936. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

Paral·lelament al desenvolupament de la guerra, els governs locals van iniciar mesures per adaptar-se a la nova situació.

Una mesura que va prendre el govern de la Generalitat va ser la d'agafar possessió de finques i propietats. En aquesta línia, a Mataró es van incautar edificis i propietats de gent de dretes o del sector catòlic. Entre les noves possessions del govern local hi havien convents i esglésies que a partir del 31 de juliol de 1936, quan van ser confiscades, van començar a tenir una funció diferent.

En el pla econòmic, la necessitat de disposar de proveïments va impulsar els obrers a les empreses, tot iniciant un procés de col·lectivització. Les col·lectivitzacions naixien del principi d'autogestió i van arrelar molt tant a Mataró com a la resta de Catalunya. El govern central va crear el dia 11 d'agost de 1936 el Consell d'Economia de Catalunya, un òrgan que tindria la funció de regular totes aquestes transformacions econòmiques. A Mataró també es creà un consell d'economia, presidit per Salvador Cruixent i amb el sector anarcosindicalista com a més representatiu.

El 26 de setembre de 1936 les forces antifeixistes de Catalunya van acordar integrar-se en un govern d'unitat anomenat Consell de la Generalitat. L'ajuntament de Mataró també va formar un govern d'unitat i Salvador Cruixent va ser elegit alcalde tot i les abstencions de vot dels polítics del PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya) i del POUM (Partit Obrer d'Unificació Marxista).¹³

Entre el desembre de 1936 i fins el febrer de 1937 va ser escollit Ramon Molist com a alcalde accidental. El nou alcalde va haver d'afrontar un període de crisi on el pa i altres productes es van administrar molt estrictament. Encara que existís el nou paper moneda català, la crisi de proveïments i matèries primeres no es solucionava. La situació empitjorava i les mesures eren cada cop més insuficients i dures per a la població.

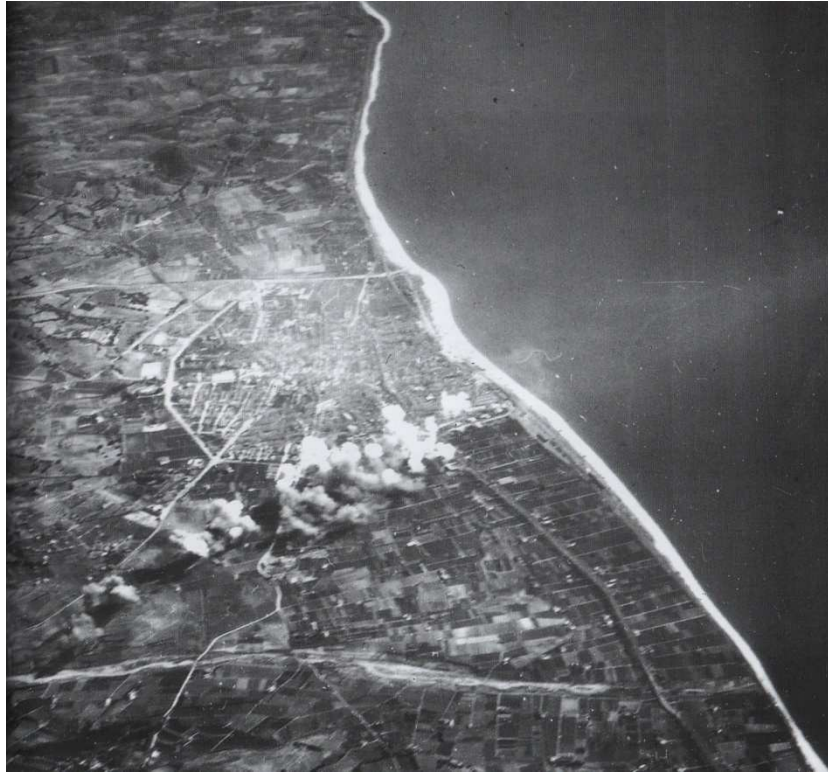
Els Fets de Maig a Barcelona van tenir repercussions en la constitució dels governs locals. Les incidències que van tenir lloc durant la primavera de 1937, van ser el resultat del creixent poder del PSUC enfront del POUM i de la CNT- FAI. Els Fets de Maig es van iniciar quan Artemi Aiguadé, junt amb les forces d'ordre públic de la Generalitat, va ocupar la Telefònica de la plaça de Catalunya, a Barcelona, on la gent de la CNT- FAI controlava aquests serveis. A finals de maig el POUM va quedar fora del govern de la Generalitat, ja que el PSUC havia acusat el partit d'accions d'espionatge.

Poc després va començar la repressió i persecució contra el POUM i es va dictar un decret que manava la dissolució. No obstant això, a finals de maig a Mataró hi va seguir havent una petita representació del partit, que va durar fins l'octubre, quan es va fer present la dissolució absoluta de la presència del POUM a la ciutat.

El juny de 1937 Salvador Cruixent dimití com a alcalde a causa de la seva malaltia i va ser escollit R. Molist. Entre aquell mes i principis de juliol van produir-se diversos atacs contra la costa del Maresme i de Mataró. En aquells moments, el problema de la falta de recursos per a la defensa antiaèria es va fer més greu.

A principis de 1937, la situació bèl·lica començava a ser desfavorable a la República. A Mataró arribaven llistes de baixes del front d'Aragó. Es feien recol·lectes d'armes i durant tot l'any es van fer lleves que molts joves evitaven.

A la tardor va augmentar el nombre de persones que intentaven escapar de la guerra anant a França o que s'intentaven passar a l'exèrcit franquista.

Bombes sobre Mataró i els seus conreus, 31 de març de 1938.
Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

Al llarg d'aquest any l'ambient era negatiu pel triomf de la República. Els joves es saltaven les lleves, hi havia detencions per motius com propagar notícies derrotistes o pertànyer al Socors Blanc. Es van detectar xarxes d'ajuda clandestina: una de tendència carlina, una de caire religiós i una última d'ajut als militars franquistes presoners de l'exèrcit republicà.

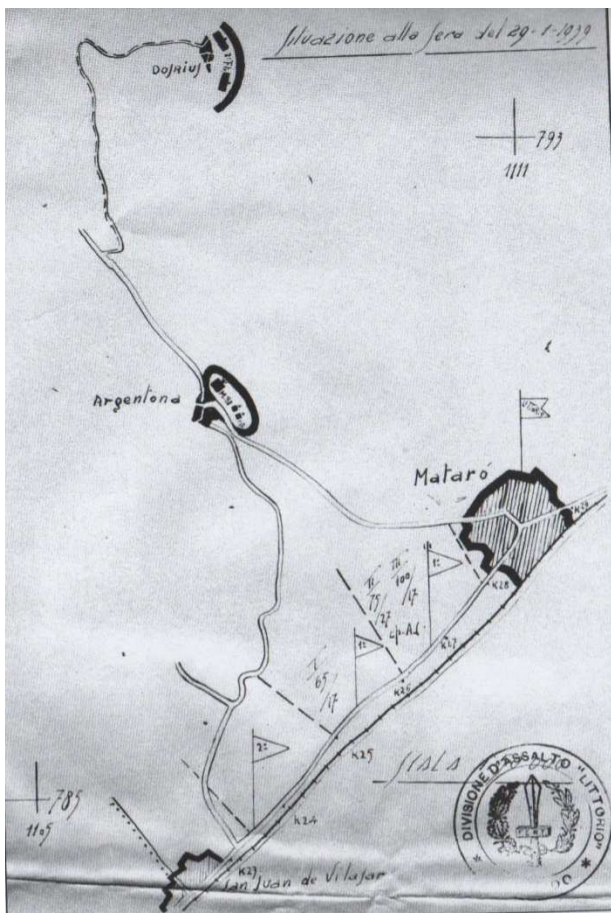
La batalla de l'Ebre, desenvolupada entre el juliol i el novembre de 1938, va permetre mantenir l'esperança del triomf final i es va considerar un avenç important de les tropes republicanes.

El dia 18 de gener de 1939 es realitzà l'última acta de Comissió de Govern de l'Ajuntament de Mataró, amb presència de l'alcalde accidental, J. Serra Genissans, perquè R. Molist estava malalt. A l'Ajuntament hi manaven funcionaris, exiliats o amagats per la difícil situació.

El 26 de gener l'exèrcit franquista va entrar a Barcelona i a les cinc de la tarda del mateix dia ho va fer a Mataró. La presència de l'exèrcit a la ciutat donava l'esperança que, un cop acabada la guerra, tot s'arreglaria.

Però totes aquestes mostres d'alegria de la població no van enganyar les forces franquistes, que sabien perfectament que bona part de la ciutat no els era addicta.

El primer número del nou *Diario de Mataró*, editat en castellà, va sortir el dissabte 4 de febrer. Tenia com a subtítol *al servicio de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S* i estava sotmès a censura militar.¹⁵

Mapes de l'exèrcit italià sobre la situació de les tropes de la *Divisione d'Assalto Littorio* a Mataró, 29 i 31 de gener de 1939. Imatges 1936-1939. La Guerra Civil al Maresme (Girona 2007).

5.L'ANTICLERICALISME

Cal distingir correctament el sentiment antireligiós de l'anticlericalisme. Aquest últim és fruit d'episodis de violència contra el clergat i neix en el moment en que l'Església s'organitza i s'estructura amb Constantí, emperador romà. Constantí el Gran va elaborar un marc jurídic i la comunitat cristiana va obtenir poder polític i es va sentir afavorida per la política romana del moment. Després d'aquests fets, aniran succeint episodis de violència anticlerical al llarg de l'edat mitjana i moderna. Amb el temps, l'Església anirà ostentant el poder, tant el jurídic, com el polític, l'educatiu i el social.¹⁶

Quan en el segle XIX comença a imposar-se a Catalunya el liberalisme, l'Església percep els canvis violentament perquè es veu desposseïda d'aquests poders, excepte el d'ensenyament i el social.

Més properament al període en el qual es basa aquest estudi, van succeir els fets amb conseqüències negatives pel clergat de la Setmana Tràgica del 1909. L'origen de la insurrecció s'ha de buscar en la política colonial espanyola que estava mantenint al nord de l'Àfrica. Malgrat les contínues revoltes locals, el govern espanyol volia conservar les possessions, cosa que va tenir com a resultat un seguit de derrotes militars amb la pèrdua de moltes vides. Aquest fet va forçar el govern a moure més homes per destinar-los com a reforços al Marroc. No entendríem la revolta del 1909 sinó esmentéssim el caràcter injust del sistema de reclutament militar, que permetia la redempció per diners. Per tant, a les lleves hi anaven principalment les classes populars.

L'enviament d'homes, sobretot persones amb famílies, cap al Marroc va provocar una reacció popular de rebuig, que va culminar amb una insurrecció espontània i una vaga general. El moviment popular va desembocar en un anticlericalisme violent, que va cremar convents i esglésies.

L'anticlericalisme, cada cop més viu per la presència del federalisme i l'anarquisme, va ser característic de les classes populars de l'època. Aquest anticlericalisme tenia les bases en els privilegis de l'Església durant el règim de la Restauració, principalment en el camp educatiu. També sorgia en els vincles entre el clergat i l'alta burgesia a través de patronats i parròquies.

La revolta de la Setmana Tràgica va ser suprimida per l'exèrcit i se'n va dictar responsables els anarquistes. Una forta repressió va acompanyar els esdeveniments.

L'ambient es va tornar a tensar quan va néixer la Segona República, que va tirar endavant un seguit de reformes secularitzadores. L'aprovació de la Constitució ser un mal començament en les relacions entre el nou Estat i l'Església.

En la Constitució es van exposar punts que poden ser identificats com algunes de les causes de l'anticlericalisme. L'impacte produït en la societat espanyola per l'aprovació dels articles citats va ser molt fort. Es va considerar un atac directe contra l'Església que va derivar cap al deteriorament progressiu de les relacions entre les institucions Església i Estat.

Tot seguit s'exposen els dos articles del text constitucional més conflictius referents a la qüestió religiosa:

Títol III, capítol primer, article 26.

·Totes les confessions religioses es consideren associacions sotmeses a una llei especial.

·L'Estat, les regions, les províncies i els municipis no han de mantenir, ni afavorir ni auxiliar econòmicament les esglésies, les associacions i les institucions religioses.

·Una llei especial regularà l'extinció total, en un termini màxim de dos anys, del pressupost del clergat.

·Es dissolen els ordes religiosos que estatutàriament imposin, a més a més dels tres vots canònics, d'altres d'obediència especial a una autoritat diferent de la legítima de l'Estat. Els seus béns es nacionalitzaran i es destinaran a fins benèfics i docents.

·La resta d'ordes religiosos s'han de sotmetre a una llei especial votada per aquestes Corts Constituents i s'han d'ajustar a les bases següents:

1. Els ordes que, per les seves activitats, constitueixin un perill per a la seguretat de l'Estat s'han de dissoldre.
2. Els que subsisteixin s'han d'inscriure en un registre especial dependent del Ministeri de Justícia
3. No poden adquirir ni conservar, per si mateixos o per persona interposada, més béns dels que, prèvia justificació, es destinin a habitatge o al compliment directe els seus fins privatis.

4. Se'ls prohibeix exercir l'activitat industrial, el comerç o l'ensenyament.
5. S'han de sotmetre a totes les lleis tributàries del país.
6. Estan obligats a rendir comptes a l'Estat, anualment, de la inversió dels seus béns en relació amb els fins de l'Associació.

·Els béns dels ordes religiosos es poden nacionalitzar.

Títol III, capítol primer, article 27.

·Es garanteixen a l'estat Espanyol la llibertat de consciència i el dret a professar i practicar lliurement qualsevol religió, sempre que es respectin les exigències de la moral pública.

·Els cementiris se sotmeten exclusivament a la jurisdicció civil. No hi pot haver separació de recintes per motius religiosos.

·Totes les confessions poden exercir els seus cultes privadament. Les manifestacions públiques del culte les ha d'autoritzar el Govern.

·No es pot forçar ningú a declarar oficialment les seves creences religioses.

·La condició religiosa no modifica la personalitat civil ni política, llevat del que disposa aquesta Constitució per al nomenament del president de la República i per ser president del Consell de Ministres.

El 2 de juny de 1933, la Llei de Confessions i Congregacions Religioses va ser aprovada per les Corts. L'aprovació d'aquesta llei representà un atemptat frontal per a la pervivència del clergat regular i l'Església ho va sentir com un atac a la seva pròpia essència.

Tres articulats d'aquesta llei contenen els punts més conflictius:

Art. 11. Els temples de tota mena i els seus edificis annexos, així com els palaus episcopals i les cases rectorals amb els seus horts, ja siguin annexos o no, els seminaris, monestirs i la resta d'edificacions destinades al servei del culte catòlic, o als seus ministres, pertanyen a la propietat pública nacional. La mateixa condició tenen els mobles, els ornaments, les imatges, els quadres, els gots, les joies, les teles i altres objectes d'aquesta classe que hi estiguin

instal·lats i que es destinin expressament i permanentment al culte catòlic, a la seva esplendor o a les necessitats relacionades directament amb aquest culte.

Les coses esmentades al paràgraf anterior i els drets que s'hi refereixen queden sota la salvaguarda de l'Estat, com a personificació jurídica de la nació a la qual pertanyen i sotmesos a les regles dels articles següents.

Art. 27. Els ordes i les congregacions religioses no poden posseir, ni per si mateixes ni per persona interposada, altres béns que els que, amb justificació prèvia, es destinin a l'habitatge o al compliment directiu dels seus fins privats.

Art. 30. Els ordes i les congregacions religioses no poden exercir l'ensenyament. No s'entenen compresos en aquesta prohibició els ensenyaments per a la formació dels seus propis membres.

Al llarg del període de la Segona República van apareixent episodis de violència contra l'Església i tot plegat va anar tensant la situació fins esclatar la guerra civil.

5.1. La persecució religiosa

Al juliol es va desencadenar una guerra que comportà la persecució sistemàtica dels capellans i religiosos. Els estudis que s'han fet sobre la matèria han revelat unes xifres esgarrifoses sobre les víctimes d'aquella terrorífica repressió. Amb les paraules d'un testimoni, futur sacerdot: "Aquella fe que vivíem d'una manera serena, de tota la vida, es va convertir en quelcom que mantenia la nostra personalitat i la nostra esperança, però que, a la vegada, havíem d'amagar com si fos el motiu d'una maledicció social".¹⁷

Segons Albert Manent i Segimon i Josep Raventós i Giralt,¹⁸ Antonio Montero és la font més seriosa per a conèixer el nombre total dels sacerdots i religiosos immolats durant la persecució.

El seu estudi resultant presentà l'estadística següent:

Clergat secular (inclosos els seminaristes)	4.184
Religiosos	2.365
Religioses	283

En total sumen 6.832 persones, de les quals dotze eren bisbes: els de les diòcesis d'Almeria, Barbastre, Barcelona, Ciudad Real, Conca, Guadix, Jaén, Lleida, Sigüenza, Sogorb, Terol i l'auxiliar de Tarragona.

El fet que hi hagin tres bisbes de diòcesis catalanes, mostra la violència que es va desencadenar a Catalunya. Aquests bisbes eren: Manuel Irurita Almandoz, de Barcelona; Salvi Huix i Miralpeix, de Lleida, i Manuel Borràs i Farré, auxiliar de Tarragona.

La major part dels assassinats es van concentrar en els tres primers mesos de guerra, resultat de la FAI i altres grups extremistes com el POUM.

Després dels fets de maig de 1937, es fa present un cert clima de tolerància envers la qüestió religiosa. Amb menys presència de la influència anarco-sindicalista, aniran apareixent mesures per restablir el culte i normalitzar la vida religiosa.

5. 2. La violència contra l'Església mataronina durant la Guerra

Tot i que és evident que el poble de Mataró va participar en la crema i destrucció d'allò que era religiós, cal tenir en compte que en la població sempre hi va haver una majoritària actitud no radical vers l'Església. Així doncs, tant gent provinent d'altres localitats com el mateix descontrol i falta de coordinació de les entitats que tenien el poder, en aquell moment, la CNT- FAI, van fer que apareguessin incidents caracteritzats com a accidentals. L'exemple més clar, la mort del Dr. Samsó, una acció anticlerical radical ja fora del que volia el mateix poble de Mataró. De fet, l'assassinat el van dur a terme unes poques personalitats que es van agafar la justícia pel seu compte. Les justificacions a aquests punts es troben en documents i anècdotes.

Pel que fa a la destrucció d'edificis relacionats amb la religió, hi ha l'evidència que va participar la població mataronina. De fet, sabem que la població de la ciutat pertanyent a organitzacions obreres va obtenir les armes necessàries de la caserna, entre d'altres llocs. No obstant això, constatarem que no va mancar la col·laboració de persones provinents d'altres localitats. En aquesta línia, deixarem constància que durant el 20 de juliol van arribar a Mataró revolucionaris de fora, principalment de Badalona i de Sant Adrià.¹⁹

Segons Josep Xaubet i Vilanova,²⁰ Mataró fou un centre organitzador de milícies locals comarcals de les poblacions de la rodalia. Per tant, Mataró recollia molts obrers de fora.

D'altra banda, hi ha arguments que permeten qualificar la mort de Mn. Samsó com d'accidental. En primer lloc, farem una referència a l'anècdota de l'actitud que va mostrar Joan Peiró, destacat personatge de la CNT, davant la notícia de la mort del rector. Aquesta prové d'unes declaracions formades davant del Reverend Francesc Pou i Ginesta, Prevere Rector de Santa Maria de Mataró, en les que es respecta l'anonimat del narrador.

“Era el primer de setembre del 1936, al saló de Comissions de l'edifici de l'Ajuntament de Mataró. Estàvem conversant en Joan Peiró (q.a.c.s) i el narrador.

S'obre la porta del cantó de la Secretaria, i, sense trucar ni demanar permís per entrar, irromp, com un mal vent, un home alt, bru, escardalenc, amb una arma llarga penjada a l'espatlla dreta i una de curta a la cintura, amb un mocador vermell i negre al coll i sense cap respecte pel que poguéssim estar parlant els altres dos, diu:

Joan! Venim de fer justícia!

Li respon en Peiró: Bo! Ja deveu haver fet algún disbarat.

(En aquest moment, faig l'acció de retirar-me i Peiró em reté, és més, que ho prefereix, que hi sigui present.)

L'home segueix: Acabem de matar el rector!

Peiró, parlant com una bomba que esclata: Assassins! Aquest home era meu! Lladres! Me l'heu robat! Era meu! Assassins! Fills de p...! Lladres! Assassins! Etc., etc. (Tot amenitzat amb paraulotes.)

En Peiró anava alterant-se i posant-se molt violent per moments. L'altre, l'home bru, que havia començat eufòric i satisfet de la seva proesa i com esperant una felicitació, s'anava pansint i arrugant, a mida que Peiró blaslava. Va acabar sortint del saló amb la cua entre cames.

En quedar nosaltres dos sols altra vegada, Peiró va dir-me:

Veieu! Així no es porta endavant un moviment revolucionari. Això no és una revolució. És un conjunt d'assassinats! I pensar que alguns em culparan a mi d'aquesta mort. I era una bona persona!

Acabàrem la conversa que l'home bru havia interromput i ens acomiadàrem.”

El 2 de setembre, dia en què van enterrar el Dr. Samsó, apareix un article de Peiró a Llibertat amb el títol *Revolucionaris*.²¹

Mentre els partidaris de la destrucció anorreen esglésies i convents, el feixisme va destruint tota l'economia. Destruïm si cal. Però els revolucionaris no hi podem pensar massa en destruir. Els veritables revolucionaris posen la intel·ligència, les energies totes i l'ànima per damunt de tot, al servei de la magna funció de crear, crear, crear sempre.

En aquestes paraules de Peiró s'intueix la seva posició davant la mort del rector, aclarit encara més per l'anterior anècdota. Es tractava d'una acció incorrecta, tant des del punt de vista ètic com el revolucionari. En aquells moments, el control sobre la pròpia CNT havia desaparegut.

Nombroses anècdotes, tant d'amics com enemics de Josep Samsó, mostren el descontentament davant la seva mort. Un descontentament que podem traduir en una posició contrària al seu assassinat.

Gràcies a uns veïns que van veure com treien el Rector de la presó i que van seguir els homes armats que se l'emportaven per matar-lo, avui sabem en tot detall com van succeir els fets.

Dos dels veïns que havien vist a la comitiva treure Mn. Samsó de la presó, van entrar d'amagat al cementiri intuïnt que allà tindria lloc la immolació. Aquests testimonis van escoltar les converses que van tenir el Rector i els tres homes encarregats de l'execució.

Diu un testimoni:

Vaig veure el Dr. Samsó pujant l'escala. Anava amb les mans lligades... En arribar a l'esplanada el Dr. Samsó els va dir que, per favor, respectessin la seva mare que era gran i la seva germana... Vaig veure que li treien les cordes... i que un anava a posar-li una vena als ulls. Al veure'l el Dr. Samsó li va dir: "Tu també?" Aquell va quedar molt afectat i els altres com frenats. Però

un tercer els va incitar a continuar... Aleshores el Dr. Samsó els va dir: "Us perdono a tots de tot cor". Quan ho vaig sentir vaig quedar molt impressionat. Jo estava molt a prop i ho vaig sentir perfectament. Quan volgueren posar-li la vena als ulls , els va dir: "Jo no sóc un criminal; vull morir de cara a Mataró i a les Santes que he estimat tant". Jo estava al darrera seu... Li van disparar i va caure... encara es movia... un li va donar el tret de gràcia... Vaig tornar a casa trastornat...

(Fragment de la declaració del Sr. Jaume Ferrando i Grau)²²

Els testimonis que van observar els fets, expliquen diverses anècdotes com aquesta. En les declaracions completes s'esmenten altres escenes similars i en destaca la que narra que només un dels tres soldats va disparar.

La reacció a la ciutat d'aquella mort va ser de disgust tant pels revolucionaris com pels amics.

La seva germana Montserrat explica en les seves memòries:

Me contó una amiga muy buena, la cual tenía franqueza con uno de los rojos, que al enterarse del asesinato, llena de dolor y de santa indignación dijo a aquel hombre: "Pero qué habéis hecho? Habéis matado al que otro día, os hubiera salvado a todos." El se mostró muy conpungido y contestó: "¡Ya está hecho!" También me explicó que uno de los asesinos, se arrepintió tanto de lo que había hecho que después dijo a sus compañeros. "Ya no quiero matar a nadie más. Este hombre ha sido un hombre valiente... ¡Aquel abrazo que me ha dado lo siento, como si me estrachara siempre!"

(Montserrat Samsó: Memòries)

Un testimoni va fer la següent declaració al Rector Mn. Pou, Rector de Santa Maria:

Que al hacerse pública la muerte del Dr. Samsó y cuando la "Columna Malatesta" ya podía marchar tranquila... N. N., hombre ateo, antireligioso y anticlerical, dijo estas palabras: "Ojalá que entre los nuestros hubiese hombres que tal temple, que supiesen morir como el Dr. Samsó"...

Cuando N. N recordaba aquella muerte, profundamente impresionado y con lágrimas en los ojos, añadía: "Yo, porque no creo en la religión, de lo contrario me habría convencido. El Dr. Samsó era un hombre equivocado en sus cosas; pero fue heroico y consecuente en su forma de morir."

(El Dr. Samsó i el martiri)

Cos immolat del Dr. Samsó, 1 de setembre de 1936. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

Segons Margarida Colomer,²³ durant l'extraordinària sessió de l'Ajuntament el dia abans de la mort del Dr. Samsó, s'havia decidit amb els que havien de marxar al front, no prendre cap vida. No obstant això, el matí 1 de setembre, un reduït grup "d'incontrolats", "van fer justícia" pel seu compte i van endur-se Josep Samsó de la presó per matar-lo.

Aquests darrers paràgrafs han servit com a justificació per a esmentar que les accions més radicals envers el clergat mataroní van ser realitzades per una minoria. Malgrat tot, com ja s'ha explicat, la gent de Mataró va participar en diverses manifestacions d'anticlericalisme, dirigides sobretot, al patrimoni de la ciutat.

Com ja hem esmentat, durant la nit del dissabte 18 de juliol es va realitzar un registre a la Rectoria de Santa Maria.

El rector de la parròquia de Santa Maria, Josep Samsó Elías, va poder dir missa de 12 aquell migdia, però després va haver de tancar l'església i es va refugiar a la rectoria.

Durant la nit del diumenge van haver dos intents fracassats de prendre foc a les esglésies de Santa Maria i Sant Josep. A la matinada del dilluns, un grup de la policia secreta de Barcelona i dos funcionaris de l'Ajuntament van registrar la rectoria buscant unes armes que no es van trobar i prenent detener i endur-se al Dr. Samsó cap a Barcelona. Finalment la policia no va detenir Mn. Samsó.

Convent de les Tereses incendiats, 20 de juliol de 1936. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007)

Les persones d'església mataronines no van participar en l'aixecament militar. No obstant això, va haver una onada d'incendis d'esglésies i detencions i afusellament de sacerdots. A la comarca del Maresme, la FAI va ser la gran protagonista de la persecució religiosa. Aquesta organització va tenir problemes amb la CNT, especialment a Mataró, on aquest sindicat estava dirigit per Joan Peiró.

La violència va ser rebutjada pel republicanisme, però fins que no hi va haver una separació més clara del que era la persecució indiscriminada i el que s'entenia per la

defensa dels interessos de la col·lectivitat, tot va quedar immersit en un clima de destrucció.

El 20 de juliol es va cremar el convent de les Tereses. Van calar foc també als Convents de les Benedictines, Caputxines, Clarisses i de la Divina Providència. Les religioses dels convents van ser obligades a abandonar-los sense ser molestades personalment. Va passar el mateix amb els sacerdots dels edificis assaltats. Poc després, tement que també incendiessin Santa Maria, un grup de joves cristians va recollir les relíquies i les van amagar a la cripta dels Dolors.

Durant el dia van haver diversos tiroteigs a Santa Maria, Sant Josep i a la plaça de Santa Anna. Com a conseqüència dels fets, el rector dels escolapis va dir que aquests es vestissin de civils i es refugiessin amb les famílies assignades. Malgrat això, van quedar al col·legi alguns eclesiàstics i el rector, fins que la Generalitat va prendre l'edifici i es van veure obligats a fugir.

Vistes les circumstàncies, a la tarda del dilluns, el doctor Samsó es va veure obligat a abandonar la rectoria. Malgrat això, va voler salvar l'eucaristia de la tarda, realitzada darrere de l'altar que presidia la nau de la cripta de la Capella dels Dolors. Després de l'acte el rector va abandonar la rectoria i seguidament va sopar a casa d'un feligrès que més tard el va acompanyar al refugi previst. El refugi era el domicili del matrimoni Joaquím Ximenes i Teresa Cuadrada, al carrer Enrique Granados, popularment conegut com el "Carreró", lloc on va passar la nit.

Altres sacerdots com Mn. Rosendo Artigas i Mn. Juan Cortinas, que havien participat en l'eucaristia d'aquella tarda del dilluns, també van decidir de buscar un refugi. El primer, s'allotjà a la casa de la família Esquerra, i més tard, a "Casa Mates" del carrer "Escalestes". Mn. Cortinas anà a la llar de la família Blanchart.

En general, els sacerdots de més renom tendien a amagar-se en cases que no eren les seves. De fet, els sacerdots més coneguts volgueren marxar de Mataró, i en el viatge o "l'operació de fugida", van ser detinguts i assassinats. En són exemples els rectors de Santa Maria i Sant Josep. Els capellans menys coneguts tendien a amagar-se als seus propis domicilis, on eren respectats pel Comitè de Mataró.

A la Casa Rectoral de la parròquia de Sant Josep, van passar la nit del diumenge al dilluns, el Dr. Lluís Miquel Ticó amb dos Vicaris Josep M. Camp Pujal i Manuel Izquierdo Edo, acompanyats de dos nebodes del Dr. Ticó i de les fidels serventes, les germanes Giralt. Després de passar una nit refugiats a l'edifici i haver suportat un tiroteig i un intent de crema de l'església, a primeres hores del dia 20 es dirigiren a la

Beneficència. A mig matí d'aquell dilluns els sacerdots de Sant Josep van abandonar l'edifici on estaven, la Beneficència, i van dirigir-se a casa de la família Prim, al propi carrer Muralla de Sant Llorenç. Al cap de pocs dies es van anar a Barcelona.

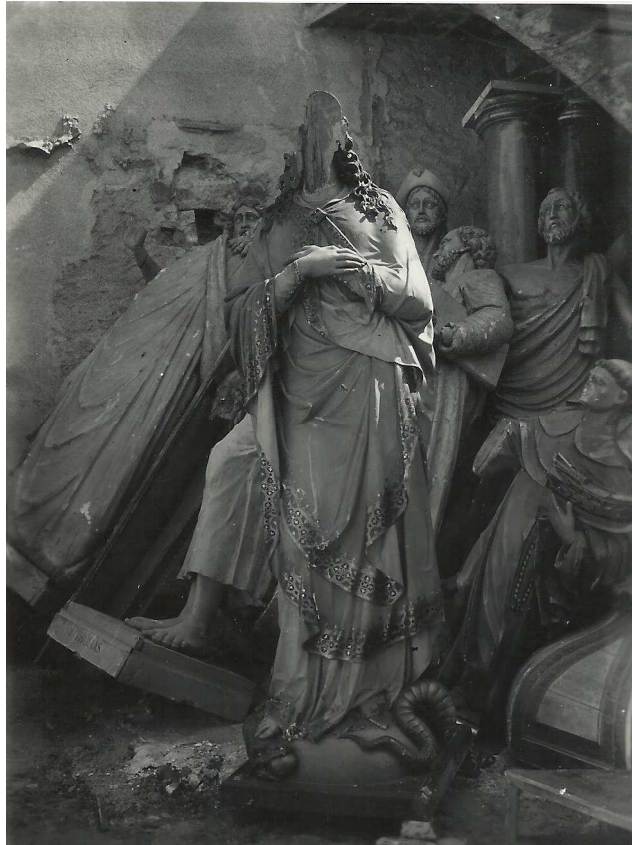

Una de les campanes de l'església de Teià caient, 1936. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

El dimarts dia 21 es van lliurar les claus de la basílica de Santa Maria a la guàrdia civil, que com una part del poble, aspirava a assaltar l'edifici religiós. A la tarda no es va poder evitar que un grup de gent diversa realitzés la primera devastació a l'edifici.

En aquell clima de destrucció i confusió, no van faltar mai episodis de fantasia popular com a excuses per realitzar atemptats contra el que era religiós. Cal destacar que sempre que s'aclarien aquests casos resultava que l'Església no tenia la culpa de res.

Al cap d'uns dies, la voluntat de l'Ajuntament de traslladar al cementiri les restes dels nínxols de la cripta dels Dolors va preocupar els cercles de persones més properes a aquella església. Això era degut a que allà es trobaven els tresors de la basílica que prèviament s'havien amagat. Després que els catòlics preocupats parlessin amb l'Ajuntament i amb el comitè local del patrimoni (creat el dia 25) es va acordar guardar els objectes de més valor en un dipòsit.

Imatge de la Immaculada de Santa Maria, 29 d'agost de 1936. Marià Ribas. Arxiu d'imatges. MASMM.

El dia 24 es va destruir la capella de Sant Sebastià i l'ermita de Sant Simó. Al mateix dia també va ser saquejada i destrossada una part del col·legi i l'església de Santa Anna i, dos dies més tard, la Mútua Escolar.

L'Ajuntament aprovà les ordres de la Generalitat de confiscar els convents de la Providència, de les Tereses, de les Caputxines, de les Benetes i de les Serventes de Maria. També es van confiscar els col·legis de les Escoles Pies, Salesians, Valldemia, Cor de Maria, Concepcionistes, Franceses, la Coma, Sala Cabanyes del Cercle Catòlic, Lluïsos, Escola Catequista, capella de Sant Sebastià, les esglésies de Santa Maria, Sant Josep i els Maristes de Sant Josep entre d'altres.

A finals del mes d'agost, l'alcalde R. Molist va ordenar, sense comunicar-ho al Comitè del Patrimoni Local, la destrucció sistemàtica dels retaules de Santa Maria. També va ser destruïda la documentació dels arxius de l'Obra de l'església, de la comunitat de preveres i de diverses confraries. Només es van salvar l'arxiu del rector i els llibres de sagraments que estaven a la rectoria.

Aquesta temàtica va enfrontar diversos regidors de l'Ajuntament mateix i l'Ajuntament amb el Comitè del Patrimoni. Després de reunions, el govern local va acordar convertir la basílica en la futura seu del museu comarcal del Maresme. No obstant això, Santa Maria no es va convertir mai en museu i va acabar desenvolupant la funció de magatzem, d'oficina de proveïments i posteriorment, de mercat.

El Comitè Antifeixista de Mataró va publicar un ban el dia 3 de setembre de 1936 que deia així: ²⁴

S'ordena a tots els ciutadans de Mataró que en el termini de vint-i-quatre hores llencin al carrer tots els objectes religiosos que tinguin a casa seva. Passat aquest temps es procedirà a fer els registres convenients, i les penyores seran en conseqüència, rigoroses.

El dia de la publicació del ban els carrers es van omplir de focs i dos dies després, Joan Peiró va publicar aquest article a Llibertat: ²⁵

La destrucció de l'Església és un fet de justícia, perquè l'Església representa un poder polític la finalitat del qual és l'esclavització espiritual i social del poble. La persecució del sentiment i de les creences religioses conculca un dret inalienable, és un dret semblant al que nosaltres reivindicuem quan se'ns persegueix pels nostres sentiments polítics i socials.

Cripta de la capella dels Dolors, 25 de desembre de 1936. Marià Ribas. Arxiu d'imatges. MASMM.

L'Ajuntament va seguir realitzant accions per decisió unilateral. Va ordenar fondre les campanes de Santa Maria i va fer començar el desmantellament de l'església de Sant Josep per convertir-la en magatzem municipal. Tot plegat va fer que el Comitè del Patrimoni malfiés de l'Ajuntament i van demanar ajuda a la Generalitat, a la Junta de Museus de Catalunya.

Presbiteri de Santa Maria, 26 d'octubre de 1936. Marià Ribas. Arxiu d'imatges. MASMM.

Representants de la Generalitat van viatjar a Mataró amb l'objectiu de protegir el patrimoni. Malgrat això, l'absència del regidor de cultura Albert Puig, amagat per ser del POUM, va provocar que l'alcalde decidís destruir el retaule major de Santa Maria. Davant del poc respecte pel patrimoni religiós, l'octubre del 1937 un grup de mataronins vinculats al Comitè del Patrimoni van escriure una denúncia al ministre de la República, Manuel Irujo.

El dia 21 de desembre, l'advocat del ministre Sr. Ausó, Sr. Duran i Canyameres, passa al Sr. Ministre la informació rebuda de Mataró sobre l'estat dels edificis religiosos de la ciutat i la seva utilització. És la següent: ²⁶

Basílica de Santa Maria	Magatzem de queviures
Església de Sant Josep	Garatge
Col·legi de Valldemia	Hospital militar
Col·legi del Cor de Maria	Escola i magatzem de queviures
Col·legi dels Salesians	Ocupat per refugiats
Escola Pia de Santa Anna	Escola i magatzem del Sindicat de Pintors (a l'església).
Convent de les Caputxines	Una part és enrunada a conseqüència de l'incendi de primers de juliol. La part que resta és magatzem.
Convent de les Benetes	Bombers i magatzem municipal
Capella de Sant Sebastià	Botiga de llibres
Ermита de Sant Simó	Local dels Pescadors de Canya
Edifici Maristes de St. Josep	Escola
Ermита de St. Miquel de Mata	Utilitzada per la masia veïna
Ermита de St. Martí de Mata	Refugi de Caçadors
Rectoria Vella de Santa Maria	Conselleria de Proveïments
Rectoria Nova de Santa Maria	Mútua d'Assegurances Socials
Rectoria de Sant Josep	Conselleries de Cultura i d'Economia i Treball. El soterrani és utilitzat com a calabós municipal.

D'aquí poc el Col·legi Salesià es convertirà en Hospital Militar i els refugiats es traslladaran als edificis del col·legi de Santa Anna.

L'edifici de les Serventes de Maria, al carrer d'Onofre Arnau, que no figura al llistat, serà ocupat per refugiats.

Tampoc són citats els edificis de La Coma, ocupat per refugiats, el Centre Catòlic, convertit en Casa Confederal, i el Foment, destinat a magatzem del Comitè de Salvaguarda del Patrimoni.²⁷

Poc a poc es va anar perdent el patrimoni religiós de la ciutat, encara que existís el Comitè de Salvaguarda del Patrimoni. Pel desembre van ser desmuntats i destruïts parcialment els altars del Carme i del Pilar de l'església de Sant Josep. Al gener de 1938 es va desmuntar el retaule del Roser de Santa Maria.

En general, sembla que les persones d'esquerres donaven via lliure a la crema de convents i esglésies, però, d'altra banda, també van col·laborar amb la Generalitat i amb ciutadans per preservar el Patrimoni. Així doncs, s'observa una actitud contradictòria que ens fa pensar que en l'equip de govern municipal no tots eren favorables a preservar els edificis religiosos i, en canvi, sí que hi ha presència d'una voluntat de donar-hi una funció social.

Temple de Sant Josep destinat a garatge, 1936. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

L'exemple més clar de les diferents posicions envers la preservació del patrimoni religiós el trobarem en l'alcaldia de la ciutat. L'actitud de Cruxent, més respectuós amb el que involucra la religió, queda una mica emmascarada degut al clima de destrucció dels primers dies. No obstant això, es fa present en el canvi d'alcalde l'abril de 1937, quan R. Molist substituï el passat alcalde i no mostrà el mateix interès per les obres artístiques, ni donà, per tant, facilitats per la seva salvaguarda sinó tot el contrari.

Ermita de Sant Simó convertida en local de la Societat Deportiva de Pescadors de Canya, 1938. Imatges 1936-1939. La Guerra civil al Maresme (Girona 2007).

La persecució de sacerdots a Mataró va portar a la detenció del Dr. Samsó el dia 30 de juliol a l'estació de Mataró, on pretenia agafar un tren en direcció a Barcelona.

El Mn. Samsó va ser portat a la presó de Mataró, on va passar 33 dies acompanyat per presos com Josep M. Sirès i Ibern, escolapi de Santa Anna. Allà va ser molt ben rebut i tractat pels altres detinguts. Entre els religiosos i sacerdots que van ser portats a la presó de Mataró, també hi ha el Dr. Josep de Plandolit, consiliari del Cercle Catòlic d'Obrers, acusat de participar en la mort d'uns membres del Sindicat Únic, a Ca

l'Aragonès, obra de Sindicat Lliure (1921). Després d'una sèrie d'incidents va dirigir-se cap a França com a refugiat; però detingut novament al Portús, serà ingressat a la Model, d'on finalment sortirà, veient-se obligat a passar la resta de la guerra amagat.²⁸

A finals del mes d'agost es va començar a formar un cos militar format per milicians anarquistes de tot el Maresme. Aquest cos va portar el nom de Malatesta, ja que Enrico Malatesta va ser un líder del moviment anarquista. Abans de dirigir-se al front d'Aragó, els milicians van exigir processar mitjançant les armes a tots els detinguts suposadament antirevolucionaris tancats a la presó.

A l'Ajuntament es va intentar calmar aquesta fam de sang. Finalment, s'aconseguí rebaixar les exigències dels anarquistes i va quedar acordat prendre només la vida del rector de Santa Maria. En altres paraules, la vida del Doctor Samsó salvaria la dels seus companys.

Així doncs, a les 11 del matí d'aquell 1 de setembre, un grup de milicians es va presentar a la presó i es van endur el Doctor Samsó dintre d'un *Lancia* vermell, més conegut com l'auto fantasma. El rector va ser dut al cementiri, on va ser assassinat tot i la serenitat i l'amabilitat que va mostrar davant els individus que li anaven a treure la vida.

Mn. Ramon Fornell va ser un altre sacerdot mataroní que fou assassinat en aquells primers temps de revolució. Va ser detingut a la masia de can Guinart de Canyamars, on estava amagat. El seu afusellament va tenir lloc a Parpers i es dugué a terme per membres del comitè d'Ordre Públic.

Mn. Ramon Fornell. (Imatge cedida per Nicolau Guanyabens i Calvet.)

Uns altres religiosos es van amagar fora de Mataró. Alguns van ser assassinats i d'altres van restar segurs en cases d'amics i familiars.

Durant els primers tres mesos de revolució, els germans maristes del col·legi de Valldemia de Mataró van ser respectats. Ens fem la idea que Mataró prometia més seguretat als sacerdots que altres llocs. Això ho justifica el fet, entre d'altres, que escolapis i religiosos d'altres indrets vinguessin a amagar-se a la ciutat per l'actitud més permissiva que mostrava l'Ajuntament i el Comitè.

Quan gent de comitès aliens a Mataró venien a buscar aquestes persones, l'Ajuntament de Mataró les portava a la presó perquè estiguessin més segures i així no els passava res. Així doncs, l'Ajuntament i el Comitè els van protegir durant la Guerra Civil.

Tot i que tant el govern de la Generalitat com el de l'Ajuntament de Mataró van intentar de totes les maneres frenar la violència incontrolada, era evident que les mesures antireligioses dels republicans en el temps de guerra no afavorien la llibertat de culte.

El 29 de gener de 1939, dia posterior a l'arribada de l'exèrcit franquista a Mataró, es va fer una missa de campanya, a la plaça Santa Anna, com a acte solemne per celebrar la victòria. El 2 de febrer es va realitzar la primera missa a la basílica de Santa Maria després del inici de la guerra.

Tot i els excessos d'anticlericalisme violent, a Mataró hi va haver un clima de moderació. Les mateixes autoritats locals van anar aconseguint a poc a poc un cert control de la situació.

El fet el recull encertadament Ramon Reixach²⁹ en un ponderat estudi publicat. Es pot explicar per les següents raons:

1a. A la ciutat hi havia moltes famílies realment cristianes de les quals havien sortit força prestigioses vocacions sacerdotals.

2a. La de Mataró havia estat sempre una societat culta. En són una mostra les nombroses revistes i diaris que s'editaven a la ciutat, les sales de teatre on es representaven fins i tot obres clàssiques, les associacions culturals, la producció musical amb compositors de la talla de mossèn Manel Blanch—autor de la Missa de les Santes i d'un Miserere—, la sensibilitat pels vestigis romans, les indústries de tecnologia puntera en la branca tèxtil, del vidre, etc., i

personatges de veritable prestigi nacional i internacional com ara Miquel Biada i Bunyol (1789- 1848), creador del primer ferrocarril a la Península, o el conegut arquitecte Josep Puich i Cadafalch (1867- 1956).

3a. La premsa local era, en gran part, conservadora i moderada. Poc abans de l'Aixecament dels Militars s'editaven uns quants diaris de tarannà catòlic, com ara *Lo Pensament Marià*, i d'altres que eren en general moderats, com *El Liberal* en la seva segona època i *El Diario de Mataró* en les seves tres etapes, fins que el 23 de juliol de 1936 fou pres i passà a dir-se *Llibertat*. Es prou veritat que, darrerament, n'havien aparegut d'altres d'una esquerra radical, com *Albada* (cenetista) i *Combat* (frontpopulista), però cal afirmar que a Mataró no es va donar aquella premsa anticlerical que tant va contribuir en altres llocs a intoxicar la gent portant-la a la devastació i al crim massiu.

4a. Tres col·legis de molt de prestigi per als nois i uns altres quatre per a les noies, a més de moltes altres entitats com les *Congregacions Marianes*, *Els Lluïsos*, *El Cercle Catòlic*, *El Grup Excursionista Montserratí*, *Associacions d'Antics Alumnes*, *El Foment*, *Els Cors Clavé*, diaris i revistes com l'esmentat *Lo Pensament Marià* formaren milers de mataronins en els principis de l'ordre, el respecte a la persona i a la propietat i als altres valors típicament cristians.

6. L'ESGLÉSIA I ELS GOVERNS

La primera reacció oficial del Vaticà davant de la revolta militar i la revolució i, en concret, davant de la persecució religiosa es produeix el 31 de juliol. El cardenal Pacelli adreça una nota de protesta a l'embaixador espanyol on se censura la violència exercida contra les persones i els llocs sagrats.³⁰

Pels religiosos que feien vida catacumbària en els primers temps de la revolta, la resposta de Roma davant una demanda del poble cristià representà una llum en un futur fosc. Davant la demanda del P. Felip Maroto, Pare General dels Claretians, el 22 d'agost del 1936 el Cardenal Pacelli, Secretari d'Estat, va concedir a tots els sacerdots "la facultat de celebrar missa a qualsevol hora sense are, sense ornaments i usant en comptes d'un calze una copa de cristall".

També "que els seglars en cas de necessitat podessin combregar sense dejuni a qualsevol hora, i portar, distribuir i guardar l'Eucaristia a les cases".³¹

El 4 de setembre de 1936 es va perfilar més la posició del Vaticà, quan accedeix a rebre 500 pròfugs espanyols. El papa va fer un discurs que es transmeté per ràdio. Era un discurs que denunciava la situació, però també feia referència a l'amor com a força conciliadora, tot incitant a la reflexió.

Enfront el caos que va desencadenar l'esclat de la revolta, es van començar a formar grups catòlics de vida catacumbària. En aquelles circumstàncies, molts laics van començar a administrar la comunió. Davant l'extensió d'aquesta pràctica, el bisbe Irurita, a finals de l'octubre de 1936, indicà que, tret del cas extrem del viàtic, només els sacerdots podien administrar la comunió.

Malgrat aquestes ordres, molts catòlics van continuar administrant la comunió tot arriscant la vida. Aquest fet va provocar que al gener de 1937, Torrent (la màxima autoritat de la diòcesi del moment), prohibís que la tasca es continués exercint.

El govern de la República, en els primers mesos de guerra, es va veure incapaç de tractar el tema religiós amb eficàcia. El 13 d'agost es feu un decret on es declarava el tancament de de tots els establiments religiosos suspectes d'haver col·laborat en l'alçament militar. El decret pretenia reforçar la vigilància antifeixista, però per la desconfiança que inspirava l'anunci, va significar l'aval del govern a la repressió contra l'Església.

Quan a primers de setembre del 1936 el socialista Largo Caballero rep l'encàrrec de formar govern optarà perquè hi siguin representades totes les forces partidàries del Front Popular, inclosos els nacionalistes bascos i catalans i els anarquistes. Amb aquest criteri, el 26 de setembre, Manuel de Irujo, catòlic basc, fou nomenat ministre sense cartera i el 4 de novembre la CNT- FAI passà a ocupar quatre ministeris. En aquest context, el dia 7 de gener de 1937 el ministre Irujo va presentar a consideració del Consell de Ministres un dictamen que resumia la situació de l'Església al cap de mig any de revolució i hi afegia unes propostes de resolució.³²

Les solucions que va proposar el ministre foren:

- 1. La libertad de todos los sacerdotes, religiosos [...] contra los cuales no existan otros cargos.*
- 2. El cumplimiento de la ley de congregaciones y confesiones, y en tal sentido que por el señor ministro de Justicia se confeccione una relación de los templos y edificios religiosos existentes, su estado actual, objeto al que están destinados, vicisitudes por las que hayan pasado e instrumentos de culto que contengan.*
- 3. Que en adelante no sea ocupado ninguno de ellos para fines diversos del culto [...].*
- 4. Que todas las obras de fábrica que de modo permanente se efectúen en los templos hayan de merecer la aprobación de la Dirección de Bellas Artes.*
- 5. La declaración expresa de la licitud de la práctica de todos los cultos religiosos, siempre que sus manifestaciones externas se atemperen a las leyes.*
- 6. La prohibición de toda orden de policía que tienda a dificultar en el interior del hogar el ejercicio de los derechos individuales [...].*

(Manuel de Irujo, 7 de enero del 1937)

El document va ser rebutjat per unanimitat pel govern de la República. No obstant això, amb la formació d'un nou govern republicà, Irujo va tenir de nou l'oportunitat de promoure canvis. Això era degut a que Negrín li confià la cartera de Justícia. Malgrat totes les dificultats, durant el mig any que Irujo va estar al davant del ministeri, va treballar seguint la línia de la normalització de la vida religiosa pública.

A mitjans de 1937, apareix una declaració signada pels Bisbes espanyols. El document reflecteix la majoritària opinió i posició de l'Església espanyola, ja que fou signat per 47 de 49 Bisbes.

Solemne Declaració Colectiva dels Bisbes espanyols, el dia 1 de juliol de 1937, on s'exposen el seu testimoniatge dels fets revolucionaris ocorreguts:

“Fueron los legisladores españoles de 1931 y luego el Poder Ejecutivo del Estado con sus prácticas de Gobierno, los que se empeñaron en torcer bruscamente la ruta de nuestra historia, en un sentido totalmente contrario a la naturaleza y exigencias del espíritu nacional, y especialmente opuesto al sentido religioso predominante en el país. La Constitución y las leyes laicas que desarrollaron su espíritu fueron un ataque violento y continuado a la Iglesia, quedaba nuestra sociedad enervada en el orden lega,, en que tiene de más sustantivo la vida social que es la Religión.

El pueblo español, que en su mayor parte mantenía viva la fe de sus mayores, recibió con paciencia invicta los reiterados agravios hechos en su conciencia por leyes inicuas; pero la temeridad de sus gobernantes había puesto en el alma nacional, junto con el agravio, un factor de repudio y protesta contra el poder social que había faltado a la justicia más fundamental, que es la que se debe a Dios y la conciencia de los ciudadanos. Junto a ello, la autoridad, en múltiples y graves ocasiones resignaba en la plebe sus poderes, lo que ocasionó, al fin, su ruina total que se vio sucumbir a la fuerza de los poderes ocultos que mediatizaban sus funciones. Y a medida que se descomponía nuestro pueblo por la relajación de los vínculos sociales y se desangraba nuestra economía y se alteraba sin tino el ritmo del trabajo y se debilitaba maliciosamente la fuerza de las instituciones de defensa social, otro pueblo poderoso, la Rusia Soviética, empalmando con los comunistas de acá, por medio del teatro y del cine, con ritos i costumbres exóticas, por la fascinación intelectual y de soborno mental, preparaba el espíritu popular para el estallido de la revolución que se señalaba casi a plazo fijo.

Así: Sin Dios, sin autoridad, con la fuerza material al servicio de los sin Dios ni conciencia, manejados por agentes poderosos de orden internacional, España debía deslizarse hacia la anarquía, que es lo contrario del bien común y de la justicia y orden social.”

(Fragment Carta Colectiva, 1937)

La carta, molt extensa, va situar els fonaments per als postulats del que es coneixerà com a nacionalcatolicisme i representà un obstacle insalvable per a qualsevol gestió conciliadora que pretengués fer la República. Representava una explícita desautorització del govern legítim per part de la jerarquia eclesiàstica, fins al punt que el text el qualifica de “bando contrario”, dins del qual “a pesar de todos los esfuerzos de sus hombres de gobierno, no ofrece garantías de estabilidad política y social”. A més, el document, va rebre en poc temps l'aprovació del papa Pius XI.

Manuel de Irujo va intentar tirar endavant projectes que permetessin l'obertura del culte. Primer de tot es va posar en contacte amb Josep M. Trias, secretari general d'Unió Democràtica de Catalunya, a qui va esmentar la proposta de crear un Comissariat de Cultes. Després d'haver-ho consultat amb Vila d'Abal, optà per no col·laborar amb aquest projecte del ministre. Josep Maria Torrent, vicari general de Barcelona, no va aprovar les propostes del ministre. Atenent al que Trias li havia recomanat al ministre, es dirigí a fer gestions directes amb les altes jerarquies eclesiàstiques. Ni la trobada de Trias a França amb el cardenal Verdier, arquebisbe de París, ni la resposta favorable a l'obertura dels temples del Vaticà, van fer que Torrent tolerés el projecte. El màxim que va tolerar o no va poder evitar, va ser l'obertura d'una capella a Barcelona, situada en l'edifici del Baró de Maldà.

El 8 d'agost de 1937, el govern va decretar que s'autoritzava l'exercici privat del culte. El 9 d'octubre el ministre va ordenar que els vasos sagrats es consideraven exempts de ser lliurats, tal com preveia una llei d'agost de 1936, al ministeri d'Hisenda. El ministre ordenà el 27 d'octubre a les audiències provincials, que enviessin un informe amb l'inventari de tots els edificis que abans del juliol de 1936 eren dedicats al culte, especificant-hi quin ús havien tingut, la seva propietat, el servei que aleshores oferien i l'estat de conservació.

El 17 d'agost, Irujo va presentar la dimissió. Sembla que la principal raó van ser les dificultats governatives per a fer efectives les excarceracions.

Entre l'opinió del vicari general en contra i la del Vaticà a favor, es va obrir una tercera via per normalitzar el culte públicament. Aquesta opció, defensada per UDC i el

cardenal Vidal i Barraquer, va començar a agafar forma després de nous contactes entre Josep M. Trias i Negrín.

El 8 de desembre de 1938 es creava el Comissariat de Cultes. L'objectiu era garantir les misses del diumenge en espais locals i habilitats i així anar obrint progressivament esglésies al culte ordinari. El dirigia Josep M. Bellido, metge catòlic, però no es va poder arribar a assignar un secretari general, ja que les tropes franquistes van interrompre el procés. L'obertura dels temples al culte s'atribuí als nacionals.

7. L'ESGLÉSIA A LES CATACUMBES

Dins d'aquest apartat veurem moltes de les ocasions en que els capellans van realitzar l'Eucaristia o els Sagraments. Gràcies a les persones entrevistades i a relats per escrit també sabrem de quina manera ho feien. Tot posant a prova les hipòtesis inicials d'aquest treball, ens endinsarem en la realitat que vivia l'Església en aquells moments.

L'Església de cada població, així com els comitès i els ajuntaments, va ser un món apart. El cos eclesiàstic de cada població vivia una realitat diferent, encara que a tot arreu aquesta va ser molt precària.

No obstant això, podem parlar una mica de manera general sobre com es vivia el culte a Catalunya.

En un primer lloc, van començar a sorgir nombroses iniciatives per mantenir la pregària i el culte a tot Catalunya. Les cases de pagès, per exemple, es van convertir en un lloc ideal per a realitzar oficis religiosos.

En moltes ocasions, els capellans van poder dir missa a les presons. Aquesta pràctica es va fer més extensa després del maig de 1937 i per decisió de la Direcció General de Centres Penitenciaris. L'ambient de tolerància es va anar extenent fins arribar a crear una efectiva i discreta organització interna que permetia mantenir un nivell de vida espiritual elevat.³³

A mitjants de 1937, es va començar una tasca empresa per sacerdots que consistia en l'atenció de diferents municipis per confessar i repartir la comunió. Cal destacar que en certs pobles l'atenció religiosa va comptar amb el suport de les administracions locals. A partir d'aquelles dates, els episodis de violència contra el clergat aniran disminuint, encara que no desapareixerà del tot l'ambient d'hostilitat, que en més d'una ocasió, es traduïa en violència.

A mesura que passava el temps, l'ambient de tolerància religiosa s'anava consolidant fins al punt de realitzar alguns actes públics, com les celebracions de Setmana Santa del 1938.

Ben avançada la guerra va nèixer un dilema a Catalunya. Calia mantenir una Església clandestina i silenciosa o s'havia d'acceptar la possibilitat de restablir el culte de manera oficial. La divisió entre sacerdots i religiosos que creava aquesta polèmica va ser trencada per l'entrada de les tropes franquistes al país tot obrint el culte.

7.1. La clandestinitat religiosa a Mataró

Ens consta gràcies a manuscrits i diaris de l'època, que en els primers moments de la revolta s'intentaren realitzar les últimes eucaristies on es pogués. Ja hem vist com el Dr. Samsó va salvar l'eucaristia de la tarda del dia 20, no pas realitzada en un lloc visible per a qualsevol possible intrús dins de la basílica.

A partir d'aquest moment i en els primers dies de la revolució, el cos eclesiàstic va haver de restar ocultat degut al clima de confusió i destrucció. Passats els primers dies de grans aldarulls que, tot i que s'aniran reduïnt, no desapareixeran, els oficis religiosos van passar a realitzar-se d'amagat.

La paraula "d'amagat" començarà a adoptar un significat relatiu a mesura que, com ja veurem més endavant, les autoritats locals vagin tolerant les tasques pastorals.

Aquest fet provoca que la investigació no es centri només en observar els moviments de l'Església mataronina, sinó també en l'actitud i les accions de l'administració local respecte al tema.

Així doncs, en aquest apartat hi han exposats tots aquells elements que van permetre que el cos eclesiàstic de Mataró realitzés el seu culte i els principals llocs on es va realitzar.

En els apartats "El grup de socors catòlic clandestí" i "L'Ajuntament i el Comitè", trobarem exposat com aquests dos elements van contribuir en la tasca religiosa. En els punts de "La presó", "La vila", "Cal Bonminyó de la família Nonell" i "El cas dels Salesians", veurem molts casos d'Eucaristies i Sagraments realitzats en la clandestinitat.

7.1.1. El grup de socors catòlic clandestí

Com ja hem esmentat, a Mataró es van detectar xarxes d'ajuda clandestina: una de tendència carlina, una d'ajut als militars franquistes presoners i una de caire religió.

Aquesta última ajudava als sacerdots i seglars perseguits. Va estar primordialment a càrrec d'un grup de joves de la Congregació Mariana, entre els que sobresortia el Secretari de la mateixa que va ser Domingo Rovira Castellà. Altres membres del grup van ser: Salvador Nonell i Bru, el seu germà Josep i la seva mare Neus Bru.

Es procurava proporcionar després de buscar-ho amb audàcia i risc: refugi, aliments, vestits, documentació, vi, objectes litúrgics, etc.

Quan els joves d'aquesta xarxa d'ajuda van haver de marxar a la guerra, els van substituir amb gran eficàcia i valentia les noies i dones catòliques de Mataró. Moltes d'elles van pagar al SIM amb la presó i la condemna a mort (providencialment no executades) aquelles arriesgades accions.

D'altra banda, a Mataró hi havien quatre grups de joves cristians: grup de Joventut, de la parròquia de Santa Maria; grup Renaixement—després anomenat Sant Jordi—, de la parròquia de Sant Josep; el grup Lleó XIII, de nois independents, principalment estudiants universitaris, que tenien la seu en el carrer d'en Pujol, i el grup *Fides Intrepida*, de Santa Anna. Molts van ser perseguits pel fet de ser catòlics; els uns es van haver d'amagar, uns altres estigueren detinguts a la presó de Mataró i també a la de Barcelona, i altres van anar a lluitar en favor de la República.³⁴

7.1.2. L'Ajuntament i el Comitè

L'Ajuntament i el Comitè Antifeixista de Mataró van ser uns elements que, tenint en compte els moments que es vivien, van contribuir més positivament en matèria religiosa en comparació amb administracions d'altres poblacions.

No podem entendre aquesta contribució sinó ens fixem en el Comitè Local del Patrimoni que, de fet, va ser nomenat per l'alcalde R. Molist. Amb anterioritat al nomenament del Comitè, Rafael Estrany i Francesc Bas havien dut a terme tasques per salvar el patrimoni que estava en perill. Aquests dos professors de l'Escola d'Arts i Oficis, junt amb R. Molist, havien calmat els ànims de la gent que intentava destruir els retaules de Santa Maria. També van poder treure totes les pintures d'Antoni Viladomat i els ornaments de la capella dels Dolors.³⁵

L'Ajuntament va ser responsable de moltes destrosses. Fins i tot, en algunes ocasions, va ser denunciat. No obstant això, com hem vist, sí que va haver una mínima col·laboració de l'administració. Un exemple és la conservació de determinats edificis per la voluntat de que tinguin una funció social o per altres motius.

En els relats de Miquel Esquerra, hi ha anècdotes on apareix citat que el Comitè va salvar o va ajudar a l'autor en algunes situacions compromeses. A continuació hi ha dos fragments de les seves vivències:

Durant aquells dies fatídics, em contaren després a casa, que un de les turbes situades davant de Santa Maria, digué públicament que anessin a casa, que podríem donar compte on eren les coses de la Basílica, però ho va tallar en sec el dirigent sindicalista Sr. Molist, indicant que no era aquesta la forma de fer les denúncies públicament. A no ésser per aquesta intervenció providencial, tal vegada a aquella casa hauríem tingut un disgust.

Solsament una vegada vaig ésser detingut en entrar pel control de la carretera de Mata, però després de fer-me algunes preguntes i telefonar al Comitè em deixaren en llibertat.

(Fragments dels relats de Miquel Esquerra i Tuñí, Mataró 21 de juny de 1986)

Existeix una anècdota que Ramon Reixac explicà a Margarida Colomer, sobre el germà Doroteo, marista. Ell estava amagat a una casa de Mataró i tenia el costum d'anar a passejar pels afores i visitar famílies amigues en cases de pagès. En una caminada, mentre rondava per la carretera entre Cabrera i Can Garí, els homes d'un comitè que anaven amb auto el van veure i el portaren al Comitè de Mataró. Un cop allà, el personal del comitè el van reconèixer i el van deixar marxar tot recomanant-li que havia de restar amagat; si no, els comprometia.

7.1.3. La presó

En aquest apartat hi ha explicades les formes en que es realitzava el culte a la presó de Mataró. Les descripcions es fan a partir dels escrits i relats de les següents personalitats: l'escolapi P. Josep M. Sirés i Ibern, el Sr. Joaquim Ma. De Nadal, les senyores D^a. Josepa Carbó Massachs, amb la seva filla Coral Gironès Carbó i D^a. Carmen Montserrat i Recorder i el P. Salesià Guillermo Pérez Rodrigo.

El centre penitenciari de Mataró es va omplir de gent de dretes i, en conseqüència, també van quedar retinguts catòlics i capellans.

Mn. Samsó i Elías va entrar a la presó el 30 de juliol i la seva reclusió correspon al primer mes de revolta, un període immers en el caos i dels més durs per a una Església que havia de viure callada. Durant la seva estada, va realitzar oficis religiosos que cridessin poc l'atenció dels guàrdies.

Ens consta que a la presó es feien activitats com resar el rosari en dos torns, quan un resava, l'altre jugava a pilota al pati perquè els carcellers no poguessin sentir les oracions amb el soroll del joc.

En les notes de l'escolapi P. Josep M. Sirés i Ibern,³⁶ retingut a la presó de Mataró, es llegeix:

A eso de las 9 rezo de Horas y lectura espiritual.

A las 11 se rezaba el rosario en común. En este ejercicio asistía la mitad de la colonia.

Después se oían confesiones, se platicaba sobre asuntos religiosos, ...

El Sr. Joaquim Ma. de Nadal, destacada personalitat de l'Acció Catòlica Diocesana, i secretari particular del polític de Lliga Catalana Sr. Francesc Cambó, va escriure un article publicat amb el títol de "El Dr. Samsó, director de consciències" en el periòdic local "Mataró" de data 21 d'octubre de 1944.

El Sr. Nadal va ser detingut a Caldes d'Estrac i portat a la presó de Mataró, el dia 29 de juliol. En fragments del seu article hi ha constància de les tasques religioses que realitzava el Dr. Samsó:

Cuando a las ocho de la mañana, nos abrieron la portezuela que comunicaba con el patio, todos nos precipitamos a saludarle. Estaba sereno, tranquilo, sonriente. [...] Y explicó su detención con perfecta ecuanimidad y como si se tratase de otra persona.

Le pedí para confesarme. Nos separamos de los compañeros –tres de los cuales fueron luego asesinados- y el Dr. Samsó se sentó en un poyo de piedra que en un lado del patio había. Quise arrodillarme a sus pies, y no lo consintió; me hizo sentar a su lado. Paternalmente me escuchó y sus palabras que destilaban santa dirección y consuelo, fueron saturándome de confianza.

[...] Fueron muchos los que se sentaron, después en aquel poyo del patio junto a él. Y luego, se levantaban transfigurados.

Podem veure que l'horari que hi havia a la presó anava acompanyat d'estones d'ofici cristià, que tot i les dificultats del moment, mai van mancar.

El Dr. Samsó i altres presos rebien ajudes d'amics i familiars que els portaven roba neta i menjar a la presó. Fins i tot, en algunes ocasions, el Doctor Samsó va rebre l'Eucaristia d'incògnit i portada per amics i familiars.

En una declaració davant el Rvnd. Francesc Pou i Ginesta, Rector de Santa Maria de Mataró, per les senyores D^a. Josepa Carbó Massachs, amb la seva filla Coral Gironès Carbó i D^a. Carmen Montserrat i Recorder:

El Rvdo. Mn Rosals lleva la Reserva en casa de la abuela de Carmen Montserrat, ya que allí había tres monjas Carmelitas Descalzas a fin de que tuvieran el consuelo de recibir por lo menos la Eucaristía en aquellos días tristes para la Iglesia. La familia Gironès que era la que llevaba la comida al Dr. Samsó todos los días en la prisión, era la más indicada para llevar también la Comunión al Dr. Samsó. Y se pusieron de acuerdo la familia Gironès i la familia Montserrat para ello.

El primer día que comulgó el Dr. Samsó en la prisión fue el día de la Assumpta. Comulgaba dos veces por semana. La antevigilia de su inmolación dijo a la Sra. Gironès: "Demà em portaràs l'esmorzar que tant m'agrada". La señora Gironès se comprometió a ello.

Pero lo cierto es que aquel día, no recuerda por qué causa, no pudo asistir a la prisión. Haciéndolo al día siguiente que fue el de su inmolación. Por tanto, el día de su inmolación providencialmente pudo recibir la Eucaristía, que consideramos como Viático.

Mesos més tard, els religiosos i capellans que estaven a la presó de Mataró podien celebrar les misses i els altres oficis religiosos. Sabem que a Mataró estaven ben organitzades l'elaboració i la distribució de les hòsties per celebrar l'Eucaristia, tant a les cases particulars com a la presó. Tot i que es feia d'amagat, era una pràctica coneguda pel comitè i no es va perseguir. L'Ajuntament va fer com si no se n'adonessin.

Un dels presos de la presó de Mataró va ser el P. Salesià Guillermo Pérez Rodrigo, qui explica les seves activitats apostòliques d'aquesta manera:

A mediados de abril de 1937 fuimos mi hermano y yo con algunos otros presos de Montjuïc trasladados a la cárcel de Mataró. Ambos habíamos sido detenidos

el 25 de julio de 1936, en el piso de nuestra hermana que vivía en la barriada de Sants. De allí pasamos al "Comité", a Jefatura de Policía, al barco-cárcel "Uruguay", al Castillo de Montjuïc y a Mataró, para cumplir la sentencia de juicio efectuado en el ¡Palacio de Justicia! De Barcelona. El delito o la acusación denunciados por un antiguo criado del Colegio de Sarriá era ser "Fascistas-Religiosos". A José por ser coadjutor le condenaron a 5 años de cárcel. A mí por ser sacerdote el fiscal pedía pena de muerte (tuve que defenderme personalmente por no encontrar quien quisiese hacerlo), pero logré que la sentencia fuese 15 años de prisión, y pagar cien mil pesetas para los gastos de guerra. Nuestra primera preocupación al llegar a la cárcel de Mataró fue buscarnos verdadera compañía. No era difícil, pues abundaban los elementos sinceramente católicos. Logré reunir en mi celda cinco amigos de toda confianza. Al principio, a causa de lo reducido del edificio -comparado con el Castillo de Montjuïc- y de la estrecha vigilancia que se ejercía, nos pareció que iba a ser imposible continuar nuestras prácticas de piedad que pudimos tener en los anteriores encierros. Mis compañeros querían que yo celebrase la Santa Misa, mas los amigos y bienhechores de fuera de la cárcel al enterarse de este propósito se hacían cruces de nuestra temeridad, invitándonos a que no cometiésemos lo que calificaban de suma imprudencia y gravísimo peligro. Al insistir nosotros se negaron a traernos hostias. (A la terrible F.A.I. le fue sustituyendo el no menos terrible S.I.M. tal vez menos estridente, pero aún más eficaz de cara a la persecución). Finalmente, vencido, el miedo de los amigos, accedieron a proveernos de lo necesario. Al principio sólo celebraba los domingos; pero al transcurrir los días sin que nos ocurriera ningún percance, me envalentoné y comencé a celebrar diariamente e incluso invité a nuestras funciones a algunos compañeros de otras celdas. Allí todos éramos presos, pero los jóvenes compañeros vinieron muchas veces a buscar consejo y paz para el espíritu, y estaban siempre pendientes de mis palabras y de mi modo de obrar, en relación con la vida espiritual y sacramental. ¡Que lo digan si no aquellas "Horas Santas" que hacíamos en su propia celda con una concurrencia y fervor realmente entusiastas. También los mayores sin excepción me buscaban con frecuencia para conseguir la tranquilidad y la paz de sus almas en los momentos más difíciles e inseguros. O en los de alegría y gozo como el de aquel preso aragonés que al recibir la noticia de su libertad la víspera de la fiesta de El Pilar, quiso volver a dormir aquella noche en la cárcel para oír Misa y comulgar el día de la Santísima Virgen.

Así, a veces, resultaba providencial y paradójico que mientras los que estaban

en aparente libertad de movimientos, no podían cumplir sus deberes religiosos sin peligro de sus vidas, allí dentro de la cárcel teníamos muchas facilidades. Lo curioso es que yo podía celebrar sobre una ara auténtica recogida por una persona piadosa en una de las iglesias saqueadas que conservaba el sepulcro de la reliquia con el sello del Obispo consagrante y que nos fue facilitada.

Mi hermano José, que era carpintero, construyó un hermoso Sagrario, y de esta manera, conservábamos al Señor con el mayor decoro posible.

Es cierto que algunas veces teníamos que camuflar bien nuestra capilla, sobre todo, cuando venían los del S.I.M. a hacer registros; pues se habían propuesto acabar con nuestros actos religiosos clandestinos, y les hacíamos creer que sus amenazas habían surtido el efecto apetecido. Fue providencial que el policía encargado de registrarme así como a la celda-capilla, a las primeras palabras se me declaró como antiguo de nuestros Colegios en Andalucía, y que no había tenido más remedio que “camuflarse” en la policía del propio S.I.M. y todo quedó en unos minutos de confianzas muy cordiales y emotivas.

Providencialmente también cuantas personas de “fuera” tuvieron relación conmigo o mi hermano durante el encierro en la cárcel de Mataró, ninguna sufrió molestia ni represalia alguna, mientras estas cosas eran tan corrientes sobre todo en los últimos tiempos; de modo que llegó a haber más de “noventa mujeres de Mataró condenadas a muerte” por tener relación con otros presos o trabajar de algún modo en el “Socorro Blanco” como se dio en llamar a quienes cooperaban para atender a las necesidades más perentorias de los presos, escondidos o refugiados por sus ideas religiosas o de “derechas”.

Finalmente todos los actos de piedad, culminaron con la solemne Comunión celebrada en la sala que servía de taller de cartucheras. Era el día ¡27 de enero de 1939! Que habría de ser el último que pasábamos en la cárcel. El día anterior había caído Barcelona en poder de las tropas liberadoras. Nuestros hermanos estaban cerca... No podían tardar mucho. La víspera por la tarde pasamos aviso a todos los compañeros de que al día siguiente celebraríamos la despedida de la cárcel y el rescate de la ciudad con la mayor solemnidad posible.

En efecto, apenas se hizo de día, celebramos, uno tras otro, los cuatro sacerdotes que entonces estábamos presos, y en todas las Misas se dio amplia comodidad para confesar y comulgar. A excepción de una docena escasa de presos comunes, los demás, hasta el número de unos noventa, se acercaron, con edificante piedad a los Santos Sacramentos.

Los oficiales de la cárcel nos dejaron hacer... ¡qué remedio! Sobre el altar

improvisado colocamos el ara. Un crucifijo, obra de uno de los presos, y una gran estampa de María Auxiliadora y otra de San Juan Bosco. Sirviendo de fondo, a manera de dosel la manta de mi cama.

¡Qué entusiasmo el de aquellos momentos! A lo lejos se oía, cada vez más cercano, el estampido de cañón, cuyos ecos resonaban en nuestros corazones como salvas de victoria.

Y Jesús, confidente de nuestras penas durante tres interminables años, lo era ahora de nuestras alegrías y presidía nuestro triunfo.

¡Terminadas las Misas, nuestros antiguos guardianes habían huido, y las puertas de la cárcel estaban abiertas de par en par!

(“Lauros y Palmas” – Epistolario)

En aquest redactat del salesià Guillermo Pérez Rodrigo, trobem citades les múltiples celebracions eucarístiques i oficis que es realitzaven a la presó. Cal destacar que el text fa una referència genèrica sobre el període on eren més freqüents les activitats apostòliques: *“sobre todo en los últimos tiempos”*. Així doncs podem dir que tant a la ciutat, com a la presó, els oficis religiosos es van desenvolupar amb més freqüència avançada la guerra.

7.1.4. La vila

A Mataró va haver determinats llocs amb unes condicions determinades que van permetre la realització freqüentada de tasques religioses. Un exemple d'aquest lloc serien els Salesians, un cas que tractarem més endavant. Deixant de banda aquests importants i específics casos, en aquest punt tractarem i donarem tots els exemples recollits d'aquelles Eucaristies i Sagraments que es van fer en ocasions molt determinades.

Aquests determinats casos que tractarem són: el Dr. Josep Samsó i Elías, Mn. Francesc Rosals, els sacerdots de Sant Josep, Mn. Gregori, el Pare Calassanç Balenyà, Mn. Fernández, Mn. Joan Alabau, el P. Jeroni Casals, Sch. P., Mn. Andeu, P. Sirés, Sch. P. i P. Bellido, S.D.B., el Dr. Fèlix Castellà i les Caputxines de Mataró. Les dues fonts escrites principals d'on s'ha obtingut l'informació han sigut l'article de Lluís Ferrer Clariana, publicat al “Diario de Mataró” el 1939, i les memòries de Miquel Esquerra i Tuñí. No obstant això, hi ha molts més documents que han servit com a font d'informació.

Els sacerdots i religiosos que es refugiaren a Mataró en cases particulars van ser respectats; fins i tot celebraven els serveis religiosos, com misses, matrimonis, bateigs, etc., a les cases mateix. En aquesta ciutat va arribar a haver 32 sacerdots refugiats.

Durant l'estada del Dr. Samsó i Elías al refugi del "Carreró", els primers dies de revolució, va realitzar oficis religiosos inclosa l'Eucaristia. Hi ha constància d'aquests actes gràcies a les memòries íntimes de la família Joaquim Ximenes-Teresa Cuadrada, referides a l'estada del rector a casa seva.

Fragments de les memòries referides al Dr. Samsó, en que hi ha constància de la realització d'oficis religiosos:

Aquest dia 25 i el següent, a les 11 del matí meditàrem la Santa Missa, corresponent a la festivitat del Sant Patró d'Espanya i a la Dominica pròpia del temps. Aquests actes foren verament corpreneadors, per la bellesa i fonda pietat de què ell sabia rodejar-los, per més que ens hi tingués acostumats. Reunits en una habitació i en presència d'una imatge del Nen Jesús en el bressol, començà fent tres composicions de lloc, una en el Calvari, altra en les Catacumbes dels primitius cristians i altra en alguna de les esglésies del món, que en aquella hora es celebrés la Santa Missa; en el Memento, tant de vius com de difunts, pregàrem per perseguits i perseguidors i en el moment de la Comunió espiritual amb aquella unció que ell sabia comunicar-nos.³⁷

El día 27 de julio fue en realidad un día muy triste, tanto para el Dr. Samsó como para nosotros.

La festividad de las Santas Patronas de Mataró, nuestras Santas Juliana y Semproniana rodeada de las patéticas circunstancias en que vivíamos, no era para menos. Por la mañana meditamos la Misa propia del día, de la misma forma que los anteriores. Al atardecer, empezamos la novena a las Santas e hicimos un rato de visita al Santísimo, dirigiendo su pensamiento a la Reserva Eucarística que él sabía donde había ocultado. Esta práctica fue seguida los restantes días que estuvo en casa.³⁸

En aquests primers dies de guerra va ser perillós realitzar l'Eucaristia, però això no va evitar que se'n fessin. Hi ha un relat de Miquel Esquerra i Tuñí³⁹ on es deixà per escrit una missa del Mn. Francesc Rosals el dilluns dia 20 de juliol.

Després recordo que vaig anar a casa del metge Dr. Lluís Viladevall i Malgà del carrer de Sant Josep, on hi havia també monges carmelites, a portar un encàrrec i recordo que en aquell moment anaven a celebrar la santa missa Mn. Francesc Rosals, Pvre. antic rector de Canyamàs, que vivia en una casa del carrer d'en Molas i per una porta que donava a dit carrer s'hi passà. Em convidaren a participar-hi, fent d'escolà. Segurament era una de les primeres misses que es celebraven en la clandestinitat.

(Fragment dels relats de Miquel Esquerra i Tuñí, Mataró 21 de juny de 1986)

Els sacerdots Mn. Lluís Miquel, Mn. Josep M. Camp, i Mn. Manuel Izquierdo, sacerdots de Sant Josep, com ja hem esmentat, van trobar refugi a la casa de la família Prim, a la Muralla. En els primers temps de la revolució, cada dia, a un quart de set del matí, el Dr. Lluís Miquel Ticó donava la Sagrada Comunió a una dona casada amb un home descregut que en arribar el 19 de juliol va ser membre del Comitè de Mataró. Aquest és un altre dels pocs exemples de celebracions realitzades en les primeres setmanes de revolució.⁴⁰

Segons el manuscrit de Rafael Estrany,⁴¹ en una pàgina amb data 22 de juny de 1938, trobem escrit:

Alguns diumenges puja al 2n pis a casa Mn. Gregori i ens diu missa, és molt pintoresc a sobre una calaixera i diu la missa amb tota la senzillesa que es pot figurar, sense objectes litúrgics i vestit de seglar, és una cosa impressionant i es pot dir que encara es té més fervor.

També ens visita un P. Salesià i ens confessa a tots, és trist haver d'anar així, tant d'amagat, però que hi farem. Encara gràcies ho poguem fer-ho.

En aquests paràgrafs s'esmenta com Mn. Gregori els combregava, amb molta humilitat, un factor inevitable que comparteixen totes les escriptures d'aquest caire. Mn. Gregori Torné Grau, era un dels capellans de Santa Maria que no havia fugit de la vila.

Ens consta que el Pare Calassanç Balenyà, escolapi, anava a una casa situada al Camí Raí, de la família Rodon. Durant una temporada hi anava cada dissabte a celebrar l'eucaristia i, tant els propietaris de la casa com algun conegut, s'afegien a l'acte.⁴²

Segons totes les fonts, els capellans que restaven als seus domicilis realitzaven misses i la gent més propera hi assistia. Així doncs, tots els capellans que es van quedar a la ciutat van combregar els feligresos a les seves cases o bé a la del sacerdot.

A continuació hi ha un llistat dels sacerdots de la parròquia de Santa Maria i el seu domicili o lloc on residien al moment. Cal destacar que pràcticament tots es van quedar al poble:⁴³

Josep Samsó Elies: Vivia amb la seva germana i la seva mare, Josepa Elías Puig i Montserrat Samsó Elías. També hi havia la criada, Rosa Manasanch Mestres.

Andreu Puigdueta Serrallach: Compartia domicili amb la seva mare Rosa Serrallach i amb una criada, Coloma Raf Roca.

Ramon Marine Gres: Vivia a la Casa Rectoral.

Pau Ferrer Ferrer del Coll: Restava amb la seva germana Maria, vídua i una neboda filla d'aquesta.

Conrad Teis Vis: Residia amb la seva germana Teresa i la serventa Pilar Manasanch Miró.

Francesc de P. Girbau Castella: Vivia amb la seva germana Dolors, soltera.

Josep Pou Parera: Era capellà del Convent de les Caputxines. Vivia en el mateix amb els casats Joan Barot Puig i Llúcia Deulofeu Janer, la mare d'aquesta Antonia Janer Pujol i dos fills del matrimoni citat. També hi ha la impossibilitada àvia.

Fèlix Castellà Nunell: Vivia amb els seus germans Carmen, soltera i Josep, solter. També amb Montserrat Cuset Pou, criada.

Jaume Pallaroles Montells: Vivia amb les seves germanes Adela i Laura.

Jaume Pla Nualart: Residia amb la serventa Sebastiana Casanova Gonzalez.

Joan Colomé Trinxé: Compartia vivenda amb les seves germanes Josefa i Remedios.

Joan Fargas Heras: Vivia amb la família de Josep Castany Caballol, vidu, i amb les filles d'aquest, Assumpció Castany Botey, soltera, i Rosalia Castany Botey, soltera, i també amb la tieta de la citada família, Joaquina Donay Botey.

Gregori Torné Grau: Vivia amb la seva germana Concepció.

Joan Busque Junoy: Compartia domicili amb la seva mare Margarida i la seva germana Mercè.

Josep M. Andreu Castany: Residia amb les seves germanes Teresa, vídua, i Francesca, soltera, i una neboda filla de la primera, Maria-Teresa Mora Andreu.

Francesc Carmany Pannon: Vivia amb Esperança Torrell Coll, vídua, i una filla d'aquesta, Anna Solé Torrell.

Joan Domenech Casas: Vivia amb la seva mare Lluïsa Casas Terrades, vídua.

Ferran Gorchs Rabat: Vivia amb la seva mare, Carme Rabat Camps, vídua, i la seva germana Concepció. També amb Rosa Barons saborit, criada.

Ramon Fornell Serra: Residia amb les germanes Josepa i Joana Arqués Solanich.

Miquel Queralt Sanroma: Vivia amb les seves germanes Teresa i Rosa.

Jaume Corbatera Roca: Vivia amb la serventa Concepció Putellas Codina.

Joan Alabau Simon: Compartia vivenda amb la seva germana Dolors.

Francesc J. Pasques Vilaseca: Vivia amb les seves germanes Maria i Remei.

Coneixent l'ambient tens però relativament calmat de la ciutat de Mataró i gràcies a la informació de pràcticament tots els testimonis, és lògic pensar que els capellans i les persones amb qui vivien realitzaven, en cas que no haguessin fugit, oficis religiosos. No obstant això, no hi ha documents que puguin detallar els capellans que van fugir i els que no. Malgrat tot, com ja hem esmentat, els capellans tendien a quedar-se a la ciutat.

Les cases de pagès i les masies perifèriques a la població de Mataró, van ser llocs ideals per amagar i realitzar oficis religiosos. La llunyania respecte la ciutat feia que siguessin llocs menys concorreguts i difícilment vigilables. Malgrat això, les cases habitades per gent de dretes no van estar exemptes de molts registres. Segons Nicolau Guanyabens, mentre residien a la casa de Sant Miquel de Mata durant la guerra, van arribar a tenir 18 registres dels escamots de la CNT i la FAI.

Així doncs, trobem religiosos com Mn. Furnells i Mn. Fernández, que van restar amagats als voltants de Mataró.

Mn. Fornell, assassinat a Parpers el novembre del 36, havia estat amagat a Can Guanyabens, breument a una casa de Mataró mateix i a Can Guitart, on fou detingut.

Vistes del veïnat de Mata i al centre, Can Guanyabens. (Imatge cedida per Nicolau Guanyabens i Calvet.)

A Can Volart o Gabarró, van tenir amagat a Mn. Fernández, personatge que ens consta que va realitzar oficis religiosos i una missa de rèquiem. Aquest va ser un cas poc freqüent, ja que els creients, quan patien la mort d'un familiar o conegut, van esperar fins acabada la guerra per fer la missa de difunts. En les memòries de Nicolau

Guañabens,⁴⁴ hi ha recollida l'anècdota sobre la missa de rèquiem del seu germà Tiago, que morí el 23 de novembre de 1938.

Uns dies després celebràrem una missa per ell, a la saleta de Mata sobre la taula de joc, que avui tenim al menjador, que feia d'altar, i d'amagat. El capellà era el Padre Fernàndez, amagat a can Volart, i que ens havia donat classe durant aquest temps de guerra. Si ens haguessin trobat celebrant aquesta pregària, podríem haver patit conseqüències greus. Tot el que era religiós estava prohibit.

Aquesta i la majoria de narracions sobre celebracions clandestines, solen mostrar la característica humilitat d'aquelles misses, realitzades precàriament i amb el mínim.

En els relats de Miquel Esquerra,⁴⁵ hi ha varies citacions que fan referència als oficis religiosos que realitzaven els capellans en la clandestinitat. A continuació es llegeixen tots els fragments que en fan referència:

Es celebraven misses als domicilis particulars. Recordo que per Nadal de 1936 i Setmana Santa de 1937, vaig participar en la missa que es celebrà a casa Mn. Joan Alabau, el qual vivia al segon pis del carrer de Sant Francesc d'A. nº 14 i com que les meves ties vivien al primer, la vigília vaig anar a dormir-hi i a l'hora convenient, abans d'obrir el carrer, es celebrà la Santa Missa.

En aquelles circumstàncies no es celebrava cap festa religiosa i les fàbriques, per manca de primeres matèries, treballaven tres o quatre dies per setmana.

També s'anava a confessar als domicilis dels sacerdots. Recordo que m'indicaren que avisés a Mn. Gregori Torner, que vivia al carrer de Sant Francesc d'A. nº 10-2º que es notava anava molta gent a casa seva a confessar. Aquest sacerdot ja era vellet i persona molt senzilla i simple. Utilitzava per tota il·luminació candeles i ciris. En manifestar-li els temors que m'havien indicat, em digué: jo ja els hi dic a la gent que venen "no és temps de fer pecats, és temps de fer penitència".

Quan alguna persona coneguda estava greu, es procurava rebés els Sants Sagraments. El P. Jeroni Casals, Sch. P. que estava hostatjat a casa la família Castany Martori del carrer de Barcelona, 51, algunes vegades havia efectuat aquest ministeri. Jo l'acompanyava, perquè ell no

coneixia gaire les cases; anava jo al davant i ell em seguia. Recordo haver assistit a la M. Concepció Bofarull de Sant Josep, al Sr. Cateura, pare del meu amic Josep, la Sra. Antonieta Miralpeix i el Sr. Salvador Cuadrada.

Els diumenges a la tarda fabricàvem hòsties a casa la tia Ma. Pia Tuñí, car com que la botiga era tancada, podiem treballar en llibertat. Les monges de l'Hospital ens proporcionaren un motlle antic, de gran tamany, que Sor Enriqueta, portà sota les faldilles a casa la tia.

Mn. Andreu durant tot el temps, confessava, celebrava missa i entregava l'Eucaristia a diversos feligresos, entre altres a mi, per distribuir la Comunió a llurs familiars. Mn. Gregori també confessava.

També recordo haver acompanyat als religiosos P. Sirés, Sch. P. i P. Bellido, S.D.B., per sacraments a malalts, entre altres al Sr. Raventós i M. Soler.

(Fragments dels relats de Miquel Esquerra i Tuñí, Mataró 21 de juny de 1986)

Ens consta que el Dr. Fèlix Castellà, prevere de Santa Maria, havia realitzat misses al carrer Sant Pere. Aquest sacerdot forma part de la majoria que no es va canviar de domicili al començar la guerra. La realització de les seves tasques era ben coneguda i era freqüent, més aviat l'últim any de la guerra. Les activitats d'aquest capellà no es van limitar només a l'àmbit religiós. Com que era professor al Valldemia, durant el temps de guerra va fer classes particulars. Segons els entrevistats,⁴⁶ tots els religiosos feien alguna tasca religiosa, encara que els menys destacats tenien més facilitats.

El número de sagrades comunions administrades a Mataró durant aquells temps va ser d'una gran importància, doncs un sol sacerdot durant l'any 1938, va administrar-ne 9.947,⁴⁷ lo que representa una gran massa de fidels assistits, malgrat els perills als que s'exposaven. La major part dels sacerdots mataronins van ser amagats o restaven sense sortir dels seus propis domicilis. En general no van ser molestats i a porta tancada realitzaven els serveis religiosos a les cases on residien.

Nicolau i Tiago Guanyabens, 1932 (Imatge cedida per Nicolau Guanyabens i Calvet.)

Així ho explica Lluís Ferrer Clariana en un article publicat al Diari de Mataró⁴⁸ al finalitzar la Guerra:

Constituía una de las principales preocupaciones de los fieles la asistencia al Santo Sacrificio de la Misa, principal acto litúrgico de nuestro culto, y que en los primeros tiempos era casi imposible de conseguir; más adelante, durante la ya referida seudonormalización, se generalizó de tal manera, que podríamos casi afirmar que no hubo católico que lo deseara y no se viera alguna vez satisfecho de su deseo de asistir al Santo Sacrificio, que devolvía la paz a su alma y llenaba su vida de esperanza del Señor. Siempre recordaremos aquellas mañanas... muy temprano llegaba el sacerdote; confesiones, Misa y sobre todo la distribución del Pan Eucarístico, que daba fuerza a los débiles, para sostener las luchas duras de aquellos tristes días, en que la muerte entonces más que nunca y muchas veces violenta, era el fin al sacrificio de muchas almas, consagradas a Dios. Múltiples fueron las veces que en los momentos más solemnes, el estampido de las bombas o las lejanas detonaciones de la guerra nos recordaba al vivo la muerte de los hombre sobre la tierra, en aquella terrible lucha que provocó el mal. Casi todas las casas estaban

provistas de los objetos más indispensables para el culto, y memorable reliquia constituirá para muchas casas aquella copa de cristal, donde se podía venerar la Preciosísima Sangre del Cordero Inmaculado, al inmolarsse en nuestro altar.

L'autor esmenta que gràcies a un capellà podien combregar amb el Pa Eucarístic, és interessant fer un petit incís en aquest punt. Com és natural, en aquells temps, les típiques hòsties es van anar acabant i és per això que els cristians van tornar als orígens més humils en molts aspectes. En aquesta línia, els entrevistats⁴⁹ ens confirmen que s'utilitzava el pa normal consagrat per dir la Santa Missa.

Lluís Ferrer i Clariana va descriure també en el seu article que en alguns llocs de Mataró es va poder celebrar la Setmana Santa i la Pasqua de 1938. Això no hagués estat possible sense un clima de certa tolerància que ja havia començat el maig de 1937, i que cada vegada es feia més present. Malgrat tot, tots els actes relatius al culte es van fer segons l'autor, "en la intimitat de la casa".

El mateix personatge és qui ha deixat constància de com es van celebrar les Santes del mateix 1938. Sabem que en algunes cases es va realitzar la missa de la festivitat, com va passar amb la família Nonell, però destaquen els paràgrafs que deixà escrits Ferrer i Clariana.

Imperecedero recuerdo guardaremos también de aquellas Fiestas de las Santas de 1938, celebradas igualmente en medio de la persecución religiosa. Indescriptible la emoción de pasear íntimamente por la ciudad las sagradas reliquias de nuestras excelsas Patricias y Patronas las Santas Juliana y Semproniana, sobre todo en el momento de cruzar ante la Basílica de Santa María, donde tantas generaciones de mataronenses las han venerado y que en aquel año como en los dos anteriores, estaba convertida en mercado público por obra y gracia de los sin Dios. La misa de aquel día fue de una solemnidad poco acostumbrada en aquellos tiempos; sobre todo guardaremos recuerdo de aquella plática "...a vosotros estaba reservado el celebrar, este día de las Santas, como nunca lo celebraron vuestros pasados, pero sí como celebraban sus solemnidades, en aquellos tiempos, las propias Santas que seguían a su maestro el glorioso San Cucufate." Igualmente resultó altamente la veneración de las reliquias y la misa que en su honor se celebró el día siguiente, habiendo casa en que éstas fueron muy visitadas en aquellos días memorables.

Com ja he fet referència diverses vegades, Mataró va ser un cas especial dins d'aquells violents moments per a l'Església. D'una banda, tenim el cas del Col·legi de Sant Antoni de Pàdua (Salesians) que veurem més endavant. D'altra banda, existeix el cas del convent de les Caputxines de Mataró. Aquest Tercer Orde de Sant Francesc, va continuar realitzant les seves tasques durant el domini republicà. Aquesta associació no va deixar de celebrar durant aquest agitat període molts actes reglamentaris, amb el Santíssim Sagrament posat de manifest quan venia un Pare Caputxí a la ciutat.

A més de les Santes, a Mataró també es pogueren "celebrar" altres festivitats com és el Nadal i la Inmaculada Concepció. Era difícil trobar algun capellà que no tingués cap compromís amb famílies o nuclis de persones que volguessin celebrar, amb les exigències que les circumstàncies requerien, aquestes festes.

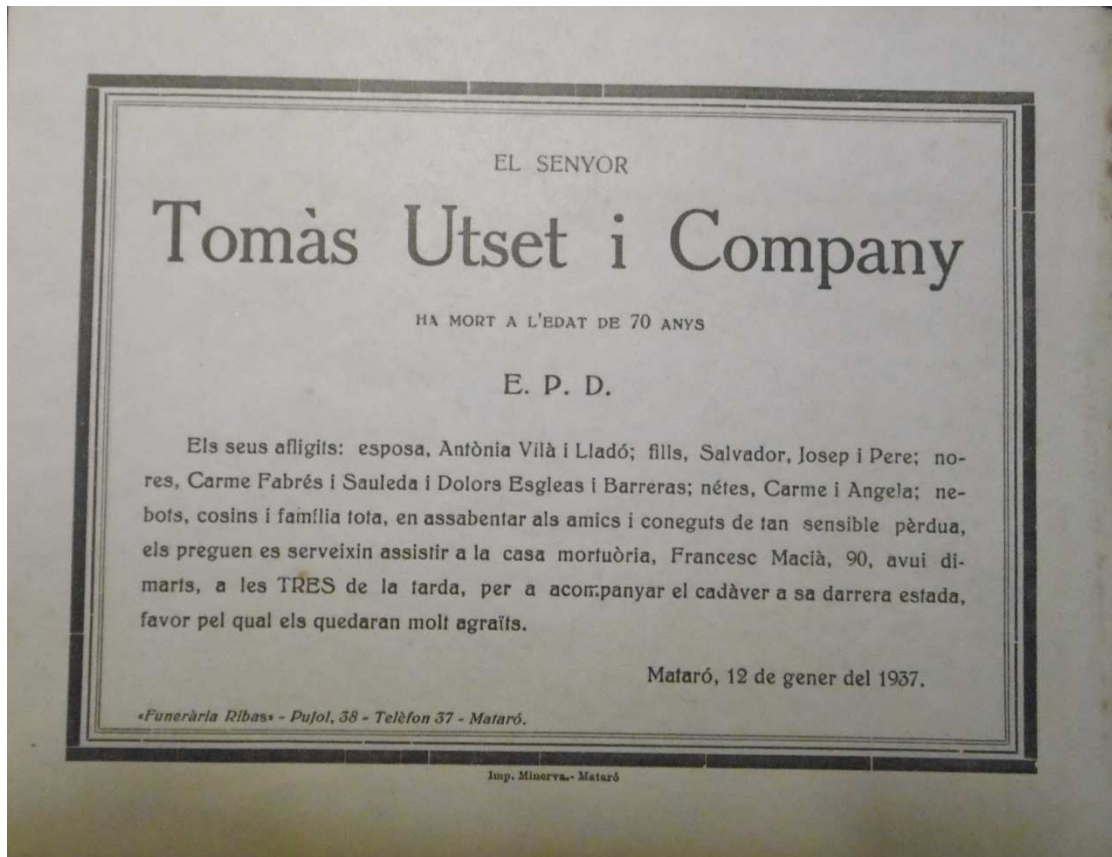
Hi han poques dades referents a les comunions i Sagraments que es van fer durant la dominació roja. No obstant això, breument han quedat citades algunes xifres referents a la qüestió. Segons l'article de Ferrer i Clariana, un sol sacerdot va administrar els següents Sagraments: 12 batejos, 4 casaments, 25 últims Sagraments i un promig de 12 a 15 comunions diàries. Fins i tot, només el dia de Corpus de 1937 va repartir 61 comunions. Pel que fa a les misses de rèquiem, aquestes s'arribaren a realitzar amb el propi cos present, cosa que representava un gran consol per aquelles persones que assistien a l'acte. Curiós és el detall sobre els sagrats Olis, per l'administració dels Sagraments del Baptisme i l'Extremaunció.⁵⁰

Hi ha un detall interessant sobre aquelles persones cristianes que morien en temps de guerra i de les quals se'n volia publicar l'esquel·la i fer la missa de difunts. No estava permès, en aquells moments, que es publicués el full amb alguna simbologia religiosa, i molt menys, realitzar una missa. Moltes famílies es negaven a sotmetre's a aquesta normativa, així que van esperar fins que finalitzés la guerra per fer la publicació i realitzar la missa de rèquiem.

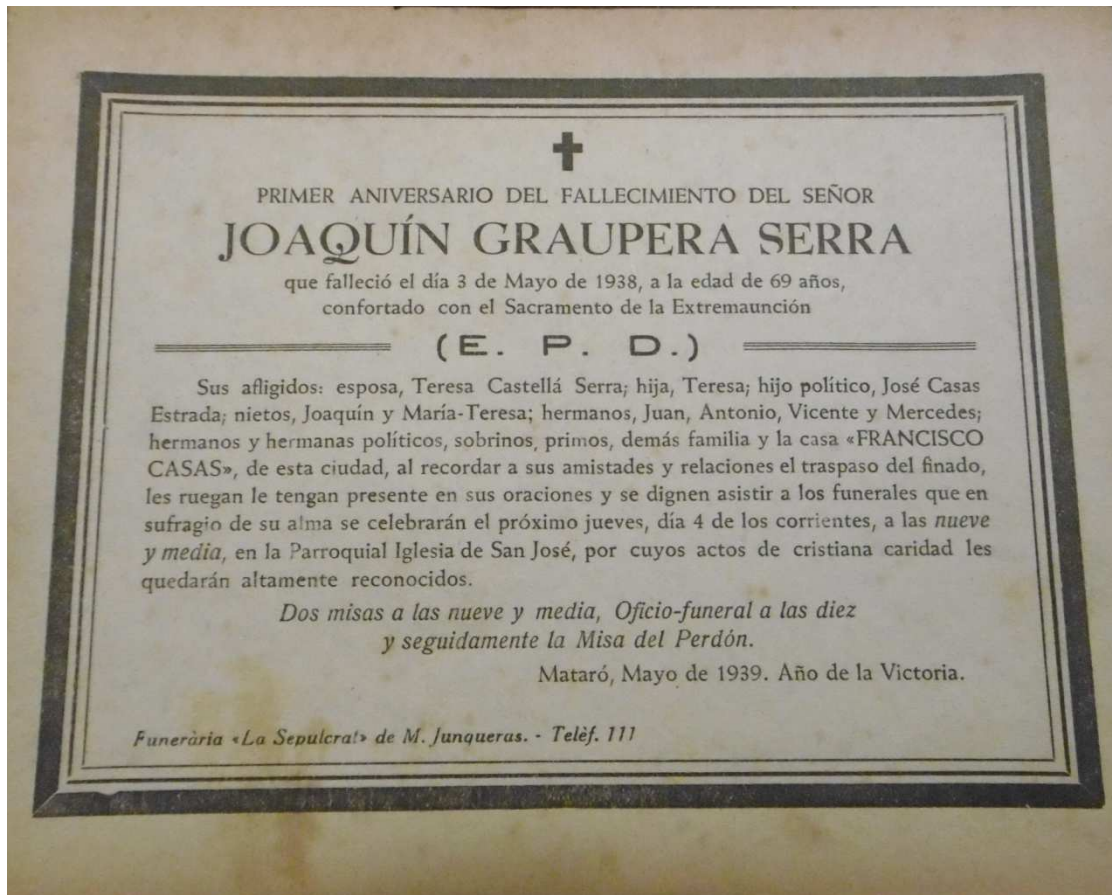
Funerària Junqueras, març de 1939. MASMM.

En aquesta esquel·la apareixen els noms de dues persones mataronines que moriren durant la guerra, i de les quals se n'anunciava la missa de difunts el març del 1939, ja fora de la dominació roja. El fulletó va encapçalat per una creu absent en les esquel·les que es feien durant la guerra.

Funerària Ribas, gener de 1937. MASMM.

Aquest altre fulletó també és d'un mataroní que va morir en temps de guerra. El full es publicà en període republicà, així com també va ser exposat el cos. Aquestes característiques i l'absència de la creu fan pensar que la família no era religiosa. Aquesta última imatge ens serveix per fer la comparació entre l'esquel·la típica d'un enterrament cristià i una altra com els republicans ordenaven fer-la.

Funerària Junqueras, maig de 1939. MASMM.

El 1939, un cop finalitzada la guerra, apareixien esqueles com aquesta, que proven que hi havia persones que rebien els Sacraments mitjançant un sacerdot. En el fullletó s'anuncia una missa pel primer aniversari d'una persona que va morir en temps de guerra. En la part superior d'aquest, es pot llegir: *“que falleció el día 3 de Mayo de 1938, a la edad de 69 años, confortado con el Sacramento de la Extremaunción”*. Així doncs, hi ha l'evidència oficial escrita que els capellans feien els seus oficis.

7.1.5. Cal Bonminyó de la família Nonell

Can Bonminyó, era un dels centres clandestins que hi havia a la ciutat. En aquell domicili hi havia un magatzem amb productes de menjar i de vestir. Fins i tot s'hi celebraven misses clandestines regularment. La primera eucaristia es realitzà en

ocasió de la celebració de les Santes Patrones. Així ens ho afirma el propietari de la casa Salvador Nonell i Bru en el seu llibre:⁵¹

Dia 27. Les Santes! Per raons òbvies no hi ha celebracions de festa. Però... quants records. A casa tenim missa "de catacumbes" oficiada per D. Josep Pintado, S.D.B, amb tot el litúrgic baixat del temple dels Pares Salesians.

El Mn. Josep Pintado, futur bisbe missioner a l'Equador, no fou l'únic capellà que celebrà misses en aquella masia. En el llibre trobem més cites que així ho afirmen:

També D. Lluís Rivera, a l'alçar-se del llit, celebrà varies vegades amb les degudes precaucions. L'hora proposta era les cinc del matí. Tots els de la casa combreguen.

El sacerdot don Lluís Rivera estava molt malalt d'hidropesia i es mantenia com a refugiat a Cal Bonminyó. En aquella casa també es varen refugiar altres personalitats, com el director salesià D. Modesto, que també celebrà eucaristies en aquell domicili.⁵²

Com que el problema de les escoles, suprimits els col·legis religiosos, era un desastre, alguns pares de família pagesos van demanar a Salvador Nonell si podria donar a Cal Bonminyó lliçons de cultura general i catecisme als seus fills. S. Nonell es dirigí a parlar amb el regidor de Cultura Albert Puig, qui li va dir que no hi havia cap inconvenient, però que s'havia de fer de la F.E.T.E (Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament) unit a la U.G.T. Amb el carnet sindical, en Salvador traslladà, amb permís dels salesians, custodis mig clandestins del Col·legi, taules i cadires i material escolar del Col·legi per la part posterior dels patis.

Segons explica en el seu llibre, Salvador Nonell, es va salvar de ser mort a Parpers gràcies a l'actuació d'una amiga seva, l'Anita Puig. Segons ella, un treballador de l'Horta afirmava que ell feia de mestre ensenyant el catecisme als seus alumnes. L'Anita, Secretària de l'organització sindical, en assabentar-se, va comunicar als milicians que allò era una gran calúmia, que aquell treballador de Cal Bonminyó enverinat per la Revolució roja s'ho havia inventat. Com que aquella dona tenia molt de prestigi allà, S. Nonell es va salvar i continuar la seva tasca educativa.

En el llibre de Mn. Salvador Nonell i Bru, *Història de Cal Bonminyó*, són nombroses les ocasions citades en què es realitzaren celebracions o "exercicis de pietat" en el mateix domicili.

Entre les múltiples ocasions en què es realitzaren misses, destaca el fet que pel Nadal de 1936, època en què la persecució anticlerical era molt violenta, es pogués combregar. A Can Bonminyó tingueren la sort de celebrar la “missa del gall”, oficiada per un pare salesià.

Una sintètica redacció de Jesús Carilla, va deixar constància, d'entre moltes vivències sobretot relacionades amb el domicili, de les activitats pietoses que es duïen a terme en aquella masia: ⁵³

La misa dominical y muchas veces diaria, era apreciada como auténtico privilegio, la comunión clandestina y la reserva eucarística, eran como un tesoro ante el cual cada noche se hacía adoración con el canto del “Tantum ergo” sotto voce. Recuerdo la Visita Espiritual a la Madre de Dios de Montserrat y por supuesto al Rosario.

Durante mucho tiempo, cada domingo venía de Argenton a pie el salesiano D. Antonio Querol. El buen viejo estaba acogido en “Can Marfà”; decía la misa, tomaba un vaso de leche y se volvía a su casa. Otras veces era algún sacerdote de paso que celebraba y distribuía la comunión. Posteriormente cumplió el mismo servicio el salesiano D. Juan Corbella, que daba clase en la academia Manté. Últimamente venía un monje de Montserrat, el padre Ricard Mª Sans, que estaba destinado como soldado en el Hospital de Internacionales, que fue en lo que acabó el Colegio Salesiano. El día de Navidad de 1938 celebró con cáliz y ornamentos y cantamos en voz baja la misa gregoriana de “Angelis”. ¡Aquello ya fue la gloria!

Cuando un domingo no podía haber misa se rezaban las tres partes del Rosario. Otra forma de piedad era las visitas al cementerio. Allí con el tiempo, la oración salía ya de la clandestinidad. Acompañé también varias veces con la tartana de la “senyora Neus” y sus hermanas a una casa cerca de Santa María. Iban a confesarse con el anciano Mn. Gregori, que residía allí, y al que ayudaban a otro sacerdote, Mn. Francisco Rosals, parróco de Canyamàs y gran amigo de la familia.

Aquest fragment és d'especial interès, ja que ens serveix d'argument, en primer lloc, per afirmar que sí que van existir llocs on va haver una celebració regular d'eucaristies. En segon lloc, el text fa referència a sacerdots que caminaven i feien uns recorreguts per tal d'administrar la comunió en diferents cases. Aquest fet no és una sola anècdota aïllada, sinó que forma part d'un conjunt de successos que també van succeir en altres

llocs de Catalunya durant la Guerra. Segons Jordi Albertí, en el seu llibre *El silenci de les campanes*, a partir de 1937 era freqüent que s'organitzessin, amb certa llibertat, les *rutes missioneres* o *excursions apostòliques*. Així doncs, podem dir que Mataró és un dels llocs que estava inclòs en el recorregut d'algunes d'aquestes "missions".

7.1.6. El cas dels Salesians

Va existir un cas especial en aquella època de terror que va ser el dels Salesians. Durant una temporada va ser un cas aïllat del clima mogut de la ciutat. Allò va ser degut a una sèrie de circumstàncies, principalment el carisme del seu director Rvnd. Modesto Bellido i el Comitè local.

El dia 21 de juliol de 1936, després de l'emissió de l'ordre d'incautació de tots els edificis de l'Església, es van presentar uns individus armats del Comitè per incautar el Col·legi.

Els Salesians vestits de paisà es van presentar com a professors del centre i invitaren els milicians a un bon àpat. Aquests després van registrar l'edifici i en van prendre possessió. El director Rvnd. Modesto Bellido amb un cop d'audàcia, es va oferir i va obtenir del Comitè un permís per quedar-se amb quatre "professors" més i algú criat, a part de la guàrdia de milicians del Comitè que al cap d'uns dies va passar a càrrec d'una parella de la antiga Guàrdia Civil. Com que el Col·legi posseïa a més d'amplis camps d'esports, un hort i uns pins encarats a la muntanya posterior, la guàrdia situada a la porteria es mostrava completament aliena al que succeïa portes endins. Amb la deguda prudència, alguns Salesians acorralats, quan van saber la situació del Col·legi, s'hi van anar refugiant, entrant per la part posterior d'aquest. Així, poc a poc allò es va convertir en una comunitat regular, que cada dia es feia més grossa.

Al novembre, 12 aspirants salesians procedents d'una residència d'El Tibidabo que havia estat incendiada, van ser traslladats a Mataró i distribuïts per famílies amigues i de plena confiança. Amb cautela, diàriament entraven al Col·legi per la part de l'hort, i així continuaren els seus estudis i actes de pietat.

El Comitè estava tranquil i confiat, creient que aquells "cinc professors" i algun criat, cuidaven de la conservació i manteniment del magnífic edifici. Els militants mateixos els van dir: *"Si todos fuesen como ustedes, no pasaria esto"*.

Aquells Salesians procuraven, amb la prudència que les circumstàncies exigien, exercir l'apostolat sacerdotal a la ciutat, especialment entre les famílies de més confiança i amics. En el mateix edifici van habilitar una sala determinada per al culte. Aquella comunitat religiosa va arribar fins a un màxim de 15 membres.

Tot allò va durar fins el 25 d'abril de 1937, quan per la nit va arribar un grup de milicians de la FAI i va sorprendre als 15 membres que van quedar presos. Els altres sorpresos van ser membres del Comitè de Mataró, que no van tenir cap altra elecció que no fos rendir-se a les exigències d'aquells revolucionaris. D'aquesta manera, aquells 15 Salesians van anar a parar a la sinistra presó de Sant Elies, de la que miraculosament se'n van lliurar el 14 de maig, ja que la FAI tenia "totes les de perdre" en el seu enfrontament contra el Govern de València, dominat pels comunistes. Uns religiosos van quedar en llibertat i altres van ingressar a la presó Model. A partir d'aquell moment, el Col·legi Salesià de Mataró va quedar convertit en Hospital de les Brigades Internacionals.

8. CONCLUSIONS

Mitjançant la recerca i la part pràctica del treball he posat en dubte les tres hipòtesis que m'havia plantejat a l'inici del treball. Tota la informació de camp, recollida sota el títol "La clandestinitat religiosa a Mataró", m'ha servit per justificar o argumentar en contra de les hipòtesis inicials.

La primera hipòtesi afirmava que totes les tasques religioses eren realitzades en domicilis i cases particulars. En tots els casos de tasques religioses portades a terme, no n'hi ha cap que citi un Sagrament o una Eucaristia realitzada fora d'un espai privat. No hi havia cap llei que prohibís el culte, malgrat tot, la repressió ho feia impossible. Així doncs, donaré per vàlida aquesta afirmació.

En segon lloc, vaig esmentar que en ocasions els oficis religiosos es feien de manera regular i, de fet, hi ha documentades situacions on es va poder establir una certa regularitat, fins i tot un horari. Aquest és el cas del Pare Calassanç Balenyà, qui anava cada dissabte durant una temporada a celebrar l'Eucaristia a una casa del camí Ral. A Cal Bonminyó es va arribar a establir la missa diària i al col·legi Salesià, que era una illa en aquell clima de repressió, és lògic pensar que aquesta regularitat també va existir. A la presó la comunió va ser més complicada, no obstant això, segons ens diu el P. Josep M. Sirés i Ibern, hi havia una rutina per a les pregàries i les lectures espirituals.

A l'inici del treball, vaig formular una hipòtesi esmentant la meua opinió respecte el nombre d'eucaristies que es poguessin haver realitzat durant la guerra. Esperant trobar unes circumstàncies molt específiques pel que fa a la comunió, em va sorprendre que Mataró presentés un ambient molt calmat i que fossin incontables les tasques religioses que es van realitzar. Fins i tot, Ferrer i Clariana ens deixa la sorprenent dada de les 61 comunions repartides només el dia de Corpus de 1937. Mataró tenia un comitè calmat en relació amb altres localitats i va aparèixer un grup de socors catòlic clandestí. Va ser gràcies al clima tolerant i més calmat tot i que tens de Mataró, que va permetre que els sacerdots poguessin fer la seva tasca en moltes ocasions.

Quan vaig començar el treball de recerca pretenia investigar la tasca religiosa i com es duia a terme. Volia saber com el clergat realitzava la seva tasca i, un cop conegut el característic ambient de rereguarda Mataró, vaig haver d'enfocar la investigació que estava massa centrada en el cos eclesial en si. El Comitè Antifeixista i el grup de

socors van influir en la tasca religiosa, per tant, els vaig tractar com elements d'estudi i els vaig situar a la part pràctica del treball.

La rereguarda tant característica de Mataró ens ha deixat temes d'estudi molt àmplis. D'aquí neix aquest treball sobre un clergat que, vivint en una població molt característica, podem dir que d'una manera cada cop menys tensa, va poder realitzar la seva tasca.

9. NOTES

- 1.- GRUP PROMOTOR SANTILLANA, Història 4 ESO, volum 2 (Barcelona 2011).
- 2.- Ibídem.
- 3.- Ibídem.
- 4.- Ibídem.
- 5.- Ibídem.
- 6.- Ibídem.
- 7.- Ibídem.
- 8.- MARGARIDA COLOMER ROVIRA, La guerra civil a Mataró, 1936-1939 (Barcelona 2006).
- 9.- Ibídem.
- 10.- Ibídem.
- 11.- Ibídem.
- 12.- Ibídem.
- 13.- Ibídem.
- 14.- Ibídem.
- 15.- Ibídem.
- 16.- Ibídem.
- 17.- RAIMON CANALIAS ESMANDIA-PUIGORIOL, Records de la meua infantesa i primera joventut (Argentona 2009).
- 18.- ALBERT MANENT I SEGIMON; JOSEP RAVENTÓS I GIRALT, L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil. 1936-1939. (Barcelona 1984).
- 19.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, Crònica del temps de guerra a Mataró. 1936-1939. (Mataró 1989).
- 20.- JOSEP XAUBET I VILANOVA, Sociologia de la guerra revolucionària a Mataró. 1936-1939. (Barcelona 2006).
- 21.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, op. cit.
- 22.- Full 70è aniversari de la mort per crist del servent de déu. Rvnd. Dr. Josep Samsó i Elías, pvre. Divendres, 1 de setembre de 2006.
- 23.- Entrevista a Margarida Colomer, 2014.
- 24.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, op. cit.
- 25.- Ibídem.
- 26.- Ibídem.
- 27.- MARGARIDA COLOMER ROVIRA, op. cit.
- 28.- MANUEL SALICRÚ I PUIG, op. cit.
- 29.- RAMÓN ALBERDI, Salesians-Mataró: cent anys educant: 1905-2005 (Mataró 2005).

- 30.- JORDI ALBERTÍ, *El silenci de les campanes. La persecució religiosa durant la Guerra Civil* (Barcelona 2007).
- 31.- SALVADOR NONELL I BRU, *Història de "Cal Bonminyó" de la família Nonell de Mataró: d'una horta a una església 1769-1996* (Mataró 1997).
- 32.- JORDI ALBERTÍ, *op. cit.*
- 33.- *Ibidem.*
- 34.- MARGARIDA COLOMER ROVIRA, *op. cit.*
- 35.- *Ibidem.*
- 36.- Fulls MASMM, núm. 104 (2012).
- 37.- JOAN COMAS I PUJOL, *El Dr. Samsó i el martiri* (Mataró 1986).
- 38.- SALVADOR NONELL I BRU, *El D. José Samsó Elías. Párroco-Martir de Sta. Mª de Mataró (Barcelona) y su tiempo.* Distribuïdora Balmes S/L (Barcelona 1986).
- 39.- MIQUEL ESQUERRA I TUÑÍ, *Memòries.* MASMM (Mataró 1986).
- 40.- SALVADOR NONELL I BRU, *El pastor immolat* (Barcelona 1971).
- 41.- RAFAEL ESTRANY I ROS, *Art i Guerra. Destrucció, espoli i salvaguarda del patrimoni durant la guerra civil; l'exemple de Mataró.* Dietari, la guerra civil a Mataró (temporada 2009 / 2011)
- 42.- Entrevista a Josep Modolell Ros, 2014.
- 43.- Visites pastorals, 1931. MASMM.
- 44.- NICOLAU GUAÑABENS CLAVELL, *Memòries* (cedides per Nicolau Guanyabens i Calvet).
- 45.- MIQUEL ESQUERRA I TUÑÍ, *op. cit.*
- 46.- Entrevista a Anna Maria i Maria Àngels Masriera, 2014.
- 47.- LLUÍS FERRER CLARIANA, *El culto en Mataró durante la dominación roja.* Diario de Mataró, 1939. MASMM.
- 48.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *op. cit.*
- 49.- Entrevista a Anna Maria i Maria Àngels Masriera, 2014.
- 50.- LLUÍS FERRER I CLARIANA, *op. cit.*
- 51.- SALVADOR NONELL I BRU, *Història de "Cal Bonminyó" de la família Nonell de Mataró: d'una horta a una església 1769-1996* (Mataró 1997).
- 52.- *Ibidem.*
- 53.- *Ibidem.*

10. BIBLIOGRAFIA

ALBERDI, Ramón. *Salesians-Mataró: cent anys educant: 1905 – 2005*. Obra Salesiana de Mataró (Mataró 2005).

ALBERTÍ, Jordi. *El silenci de les campanes, La persecució religiosa durant la Guerra Civil*. Proa (Barcelona 2007).

CANALIAS ESMANDIA- PUIGORIOL, Raimon. *Records de la meva infantesa i primera joventut* (Argentona 2009).

COLOMER ROVIRA, Margarida. *La Guerra civil a Mataró, 1936-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 2006).

COMAS I PUJOL, Joan. *El Doctor Samsó i el martiri*. Parròquia de Santa Maria (Mataró 1986).

L'ARENAS, CA. *Art i Guerra. Destrucció, espoli i salvaguarda del patrimoni durant la guerra civil; l'exemple de Mataró*. Institut Municipal d'Acció Cultural (Mataró 2010).

MANENT I SEGIMON, Albert; RAVENTÓS I GIRALT, Josep. *L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil. 1936-1939*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1984).

NONELL I BRU, Salvador. *Història de "Cal Bonminyó" de la família Nonell de Mataró: d'una horta a una església 1769-1996* (Mataró 1997).

NONELL I BRU, Salvador. *El D. José Samsó Elías. Párroco-Martir de Sta. Mª de Mataró (Barcelona) y su tiempo*. Distribuïdora Balmes S/L (Barcelona 1986).

SALICRÚ I PUIG, Manuel. *Crònica del temps de guerra a Mataró. 1936-1939*. Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1989).

NONELL I BRU, Salvador. *El pastor immolat. Mn. Lluís Miquel Ticó, ecònom de la Parròquia de Sant Joan i Sant Josep de Mataró*. Casulleras (Barcelona 1971).

SANTILLANA, Grup Promotor. *Història 4 ESO. Volum 2. Projecte La Casa del Saber* (Barcelona 2011).

XAUBET I VILANOVA, Josep. *Sociologia de la guerra revolucionària a Mataró. 1936-1939*. Editorial Marrè (Barcelona 2006).

11. NETGRAFIA

Doctor Josep Samsó Elías

<http://www.religionenlibertad.com/articulo.asp?idarticulo=17413>

<http://amicsdelbeatjosepsamso.org/elmartiri.html>

Persecució religiosa a Espanya durant la Segona República i la Guerra Civil

<http://www.e-libertadreligiosa.net/index.php/temas-historicos4/libertad-religiosa-en-el-siglo-xx/256-la-persecucion-religiosa-durante-la-segunda-republica-espanola.html>